

CATASTRUM

ÉVNEGYEDES KATASZTERTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

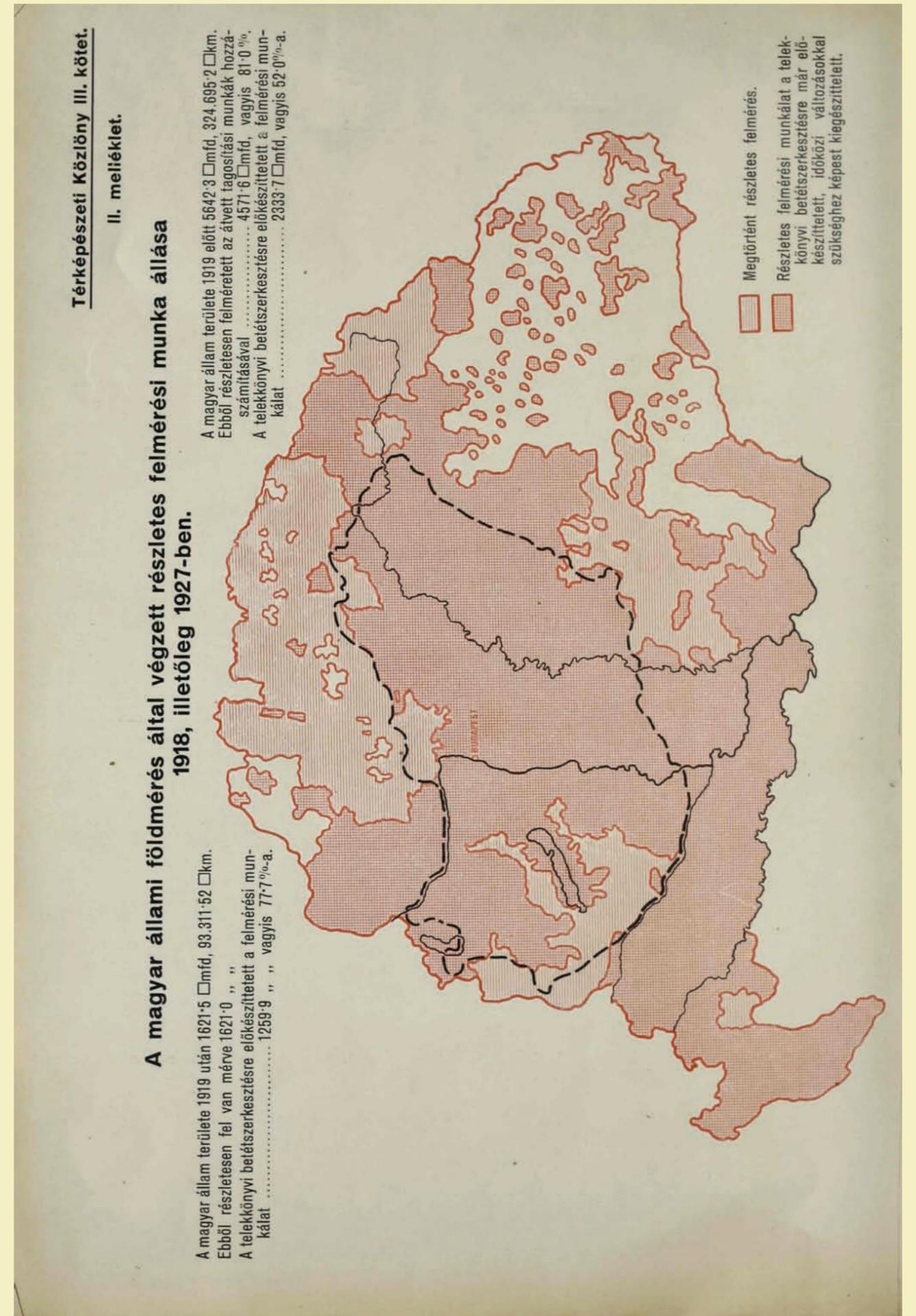
■ Légi felvétel 1963-ból. A kép bal szélén látható a Magyar Országos Levéltár épülete. (L. www.fentrol.hu, 0061-0250, valamint Takács Krisztián és Braunmüller Péter cikkét /13–18./)

- Filep Antal: Negyed, a mátyusföldi osztott beltelkű település ábrázolása a kataszteri felmérés térképein
- Takács Krisztián–Braunmüller Péter: Fentrol.hu – a digitális légi felvétel archívum
- Reisz T. Csaba: Javaslat a kataszteri felmérési törvényre
- Schmidt Anikó: A mérnök mint elbeszélő. Sci-fi és adománygyűjtemény a kataszteri mérnökök tollából
- Závocski Adrienn: Női sorsok a kataszteri felmérésnél

■ Negyed (Neded) kataszteri térképének teljes 7. szelvénye, 1891 (Geodézia és Kartográfia Központi Levéltára, Pozsony). L. ehhez Filep Antal cikkét (3-11.)

■ Antalffy Andor: A magyar állami földmérés című tanulmányának II. mellékete (Térképészeti Közlöny, III. Bp., 1934). L. ehhez Reisz T. Csaba cikkét (18-30)

■ ■ ■ KETTŐ, NYOLC, 17, 58 ÉS 384

A nyerőszámokhoz hasonló számsor a *Catastrum* eddigi történetét tükrözi: az elmúlt két évben összesen nyolc számban 17 – közöttük 4 határon túli – szerző 58 tanulmánya jelent meg, összesen 384 oldalon (továbbá 32 színes borítóoldal). Az első évfolyam a pénzügyi lehetőségekre tekintettel egyszerűbb kivitelben készült. 2015-ben – a kiadó személyében történt változást követően – új formátum, jobb papírminőség, teljesen színes belív, nagyobb terjedelem és idegen nyelvű rezümék alakították az arculatot és a tartalmat.

A megjelent cikkek mindegyike illeszkedik a 16–20. századi katasztertörténet feltárására vonatkozó célkitűzéshez: jogalkotás-, szervezet- és sajtótörténet, adatbázis-, gyűjtemény- és dokumentumtípusismertetés, a kataszteri dokumentáció tudományos hasznosítása, továbbá tudományos pályázatok koncepciói és beszámolói jutottak el az olvasókhöz. A folyóirat számai a 127 jelenleg regisztrált olvasónk számára a megjelenést követően azonnal, teljesen szabad hozzáféréssel egyszámnyi késlettel érhetőek el a honlapon (www.catastrum.hu), ahol további, csak digitális tartalom is olvasható, tanulmányozható. Jelen vagyunk a közösségi médiában is, Facebook-oldalunkon számos kapcsolódó információt osztunk meg a már 206 fős kedvelői körrel.

A megkezdett munkát szeretnénk a továbbiakban is folytatni és az eddig elért minőséget megtartani, továbbfejleszteni. Ennek egyik sarokköve, hogy a *Catastrum* papíralapon továbbra is megjelenjék (ekkor készül el az a minőségi tördelés, amely az online felületeken is megjelenik). A nyomtatás előfeltétele a biztos megrendelések alapján meghatározott megfelelő példányszám, amelyet az olvasók (regisztráltak és követők) előfizetési aktivitása biztosíthat. Arra kérjük az érdeklődőket, hogy előfizetéssel támogassák munkánkat!

■ ■ ■ TARTALOM

■ Filep Antal: Negyed, a mátyusföldi osztott beltelkű település ábrázolása a kataszteri felmérés térképein.....	3
■ Takács Krisztián–Braunmüller Péter: Fentrol.hu – a digitális légifelvétel archívum.....	12
■ Reisz T. Csaba: Javaslat a kataszteri felmérési törvényre	18
■ Schmidt Anikó: A mérnök mint elbeszélő. Sci-fi és adomagyűjtemény a kataszteri mérnökök tollából.....	31
■ Závoczkai Adrienn: Női sorsok a kataszteri felmérésnél.....	39

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ II. évfolyam, 4. szám

A címlapon: A Magyar Nemzeti Levéltár (Budapest) Bécsi kapu téri épületének légifelvétele 1963-ban. (FÖMI Légifilmtára, 0061-2650. A légifelvétel nagyobb részlete a hátsó borítón látható.)

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)

■ Kiadó: Herman Ottó Intézet (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest Park u. 2. (info@agrarlapok.hu)

■ Felelős kiadó: Dr. Mezőszentgyörgyi Dávid főigazgató ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

dr. Simon Attila István (Nemzeti Földalapkezelő Szervezet, Birtokpolitikai Tanács), Fekete Gábor (Földmérési és Távérzékelési Intézet, FÖMI), dr. Mezőszentgyörgyi Dávid (HOI), Kása Csaba (történész), Reisz T. Csaba (MNL)

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

 www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pásztai László (Országos Széchényi Könyvtár), Varga Felicián (FÖMI), Oskó András (FÖMI) ■ Kézirat-előkészítés: Dávid Ildikó
A szerkesztőség kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: Generál Nyomda Kft., 6728 Szeged, Kollégiumi út 11/H

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 2800 Ft, számonként 750 Ft.

Támogató: Földművelésügyi Minisztérium

ISSN 2064-5805

SUMMARY

FILEP Antal: Delineation of Negyed in Mátyusföld, the settlement with divided inner plots on the maps of the cadastral survey

In the Hungarian settlement studies those villages and cities with inner plots that were divided into two parts, have been thoroughly evaluated. The houses for living and the smaller service buildings were built on one of them. The stables, pigsties, sheds for keeping the feed, where the hay and the straw were stored were built on the other part of the plot. The two parts of the plot having different functions were separated. The study introduces a divided inner plot in Negyed on the north-west part of the Hungarian speaking areas (the settlement now is situated in Slovakia, called Neded), where the part of the plot with the living building are situated on the right bank of the River Vág, while the animal breeding quarter was created on the other, left bank of the river at the beginning of the 19th century by the wealthier farmers. There was a continuous ferry transport between the two banks. The study introduces the details of the military map made between 1784 and 1787 and in 1839, however, the evaluations have been based on the cadastral maps and the written sources, the land registry completed during the preparation of the maps.

REISZ T. Csaba: Proposal for the Act of Cadastral Survey

The organisation and the actions of the cadastral survey in Hungary were regulated by the survey orders (1856, 1865, 1869, 1904) based on the order of the Emperor in 1849. After the Austro–Hungarian Compromise of 1867 there were some attempts to regulate the activities by a separate act (1872–1873), however it was not issued. In 1907 the journal *Magyarország* urged the regulation by a separate law in one of its articles. After thorough considerations the department of the Ministry of Finance responsible for the cadastral survey, reacting on the article, proposed to prepare a separate law as well.

TAKÁCS Krisztián–BRAUNMÜLLER Péter: Fentrol.hu – the Digital Archive of Aerial photographs

As a result of the Digital Archive of Aerial Photographs' online service project the Fentről (fentrol.hu) service was inaugurated on 30th June 2014, which makes several of the photographs kept in the Aerial Photograph Warehouse of FÖMI (Institute for Geodesy, Cartography and Remote Sensing) available online. The location of all the photos had to be defined, as well as prepared for digitisation (e.g. cleaning them from the earlier used glue or masking solution), and they had to be scanned. As the result of the digitisation, currently 87,828 aerial photos can be browsed and downloaded free of charge. The people interested can help in the identification of the location of the different photos. The digitisation and the data processing of the archive photos have an important value saving role.

SCHMIDT Anikó: The Engineer as a Story Teller. Sci-fi and a Collection of Other Stories by Cadastral Engineers

The importance of the cadastral survey is underpinned by the fact that even fine literature pieces were written about it at the turn of the 19th and 20th centuries. In the article we can read about two such pieces, one of them is a sci-fi talking about the necessity of the higher education of the governmental officers, and the other is a collection of stories about the merry moments of the survey.

ZÁVOCZKI Adrienn: Female Lives during the Cadastral Survey

In the 19th century only men were allowed to be hired for cadastral survey work, however, from the beginning of the 20th century women were also employed for office administrative work. Most women joined the survey between 1909 and 1914, their total number compared to men was about 1-2%. The Service and Qualification Tables, found in the Miscellaneous Documents of the Geodesy Institute (MNL OL, S 92) supplied as aid.

Aspects of Cadastral Collections' Reviews

The documentation of the cadastral surveys are kept by several offices and collections. Detailed access and knowledge of the collections of the different owners are inevitable for full review and the searchability of the sources. The aspects of the collection descriptions serve as guidelines for reviews.

FILEP ANTAL

*Negyed, a mátyusföldi osztott beltelkű település ábrázolása
a kataszteri felmérés térképein*

A szlovákiai magyar nyelvterület egyik alapsabban ismert, szinte mezővárosi rangra emelkedett községe Negyed a Vág folyó jobb partján (a hivatalos szlovák neve Neded). Az Árpád-kor óta ismert, első okleveles előfordulása 1113-ból való.¹ A történeti megyerendszerben Nyitra vármegyéhez tartozott. A megye délnyugati sarkában, Pozsony és Komárom megyék egymáshoz csatlakozó határa közelében a folyómeder partján egy árvízmentes magaslatot szálltak meg az egykori lakosok. A néprajzi irodalom ismételt foglalkozott Negyeddal.

Különös jelentőségűnek bizonyult Hofer Tamásnak az ötvenes évek vége felé készített klasszikus tanulmánya, amely áttekintette a kertes, azaz kétbeltelkű (osztott beltelkű) települések kutatását. Nemcsak összefoglalta a korábbi szakirodalomban ismertett változatokat, hanem a kiterjedt és újszerű saját tereptapasztalatait is feldolgozta, megosztotta a néprajz, a településtörténet és a geográfia képviselőivel. Ebben a szintézisre törekvő tanulmányában adta közre észleléseit Negyed településnéprajzáról.² Rámutatott, hogy sajátos módon alakították ki a kertes település szerkezetét. Ugyanis a Vág és a részben vele párhuzamosan folyó egyéb vízmedrek mocsarassá tették Negyed határának túlnyomó részét, amint a tágabb környezetet is erősen befolyásolták a hidrológiai adottságok. A vízjárta, gyakran nagyobb árvizektől látogatott vidéken kevés volt a biztonságot adó ármentes, megtelepedésre alkalmas hely. A lakosság a

viszonylag magas lélekszám miatt sűrűn meg kellett ülje a Vág nyugati, jobb partján elterülő álladó településhelyként alkalmas kiemelkedést. Úgy tűnik, hogy a 19. század elején sok telek már nem fogadhatta be a nagyobb létszámú jószágot tartó gazdáik istállóit. Ám a negyedi belterület délkeleti előterében, a Vág keleti, azaz bal partján kisebb terephullám alakult ki – talán övzátonyként keletkezhetett –, amelyre az állattartók a nagyobb létszámú jószágállományuk számára a vízén túlra telepítették az istállóikat. Az állattartásra utal az adott határrész két helyneve is. Az istállók környezetét Aklok névvel illették, az ezt körülvevő dűlő szintén beszélő helynevet kapott, mert Aklokajja megnevezéssel emlegették. Természetesen az istállók, aklok mellett halmozták fel a takarmányt és az alomnak való szalmát, a keletkező trágyát is ott tárolták. A két part közötti összeköttetést komp közlekedtetésével biztosították. Erre már csak azért is szükség volt, mert a mezőgazdasági területek nem jelentéktelen része is a bal parton feküdt. Magát az átkelőhelyet úgy választották, hogy a komp vagy a csónakok kikötőhelye a lehető legközelebb essék mind a község lakónegyedéhez, mind az állattartás telephelyéhez. A két part közötti összeköttetést megkönnyíthette, hogy az Aklok északi előterében, ha sekélyebb volt a vízállás, könnyűszerrel, akár szekérrel is át lehetett hajtani, ha sekély vizű gázlőhelyet találtak. Nem véletlenül jelölték a helyiek ezt a területrészt a Szabadrév földrajzi névvel.

¹ A zabori monostor birtoka volt. L. GYÖRFFY GYÖRGY: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. IV. Bp., 1998. 425. A község történetéről tanulmánygyűjtemény jelent meg: *Negyed története*. Szerk.: IZSÁK LAJOS. Negyed, 2011. Benne e sorok írójától Negyed község hagyományos életformája című tanulmány a 281–327. oldalakon.

² HOFER TAMÁS: A magyar kertes települések elterjedésének és típusainak kérdéshez. *Műveltség és Hagyomány*, I–II. Debrecen, 1959–1960. 331–349. Nélkülözhetetlen tanulmánygyűjtemény készült *A kisalföldi hagyományos gazdálkodás* kutatási program keretében, amelynek vezetői tisztét Fehérváry Magda töltötte be. Farkasd és Negyed községek vizsgálatát Danter Izabella irányította. A munkálatokról számot adó gyűjteményes kiadvány: *Hagyományos gazdálkodás a Kisalföld északi részén*. Farkasd, Negyed. Szerk.: DANTER IZABELLA. Galánta, 2005.

Hofer Tamás kiváló és úttörő tanulmánya óta bizonyosak lehetünk, hogy Negyed számos más kisalföldi településsel együtt beletartozik az osztott beltelkű, szálláskertes, akloskertes települések típusába, amelyeket Györffy István oly nagy erudícióval 1926-ban a Hajdúság mezővárosaiból írt le, majd 1929-ben a matyó népcsoport köréből is bemutatott.³ Hofer Tamás szerencsés időpontban végezte negyedi vizsgálatait. Ugyan már elpusztultak az utolsó istállók, aklok, de a helyi lakosság idősebb nemzedéke még élményeivel kötődött a helyi település sajátos megoldásához.

Magam mintegy 20 évvel később meg kellett tapasztaljam az életforma változásával együttjáró kulturális átalakulás sajátos jelenségét. Negyed földrajzi neveit gyűjtő egyetemisták nem találták meg az Aklok helynevet, hiába hívtam fel erre a figyelmüket. Elképzelhetetlennek tartották magát az alapjelenséget is. Rádöbrentett, a nemzedékváltás miként halványítja el a hajdani élet emlékeit, szegényíti a földrajzi névkincsünket. A lelkes diákok kudarca abból fakadt, hogy csak az előnyelvi adalékokat gyűjtötték. Nem ismerték a település régi térképeit (valószínűleg nem is férhettek volna hozzájuk). Különösen nem járhattak kezükben a község kataszteri térképének szelvényei, pedig szép és történeti értékű földrajzi névanyagot őriztek meg, örökítettek reánk.

Györffy István úttörő és módszertanilag máig orientáló kutatásaitól fogva a történeti térképanyagot a hazai néprajzi kutatók is, akárcsak a településtörténet, településföldrajz művelői egyaránt az egyik legfontosabb forrásbázisként használták. Egyfelől sokoldalú és megbízható képet kínáltak a hajdan volt valóságról, másfelől a térképi információk támpontot adhattak a recens kutatásokhoz. Olyan kérdések feltevésére adtak alkalmat, amivel kuta-

tóink a halványuló emlékezetet felfrissíthették, előcsalhattak a napi beszélgetésekből már kikopott emlékeket. Eddig főleg két térképi forráscsoportot használhattunk. Rendelkezésre álltak az egykori uradalmak birtok- és településtérképei. Ezeknek nagyon előnyös volt a méretaránya (általában 1:3600 és 1:7200 körüliek lehettek). Hátrányuk volt, hogy csak adott szűkebb körzetekben készültek, esetlegesen voltak közgyűjteményeinkben fellelhetők. Forrásértéküket csökkenthette, hogy a környezetből csak azt mérték fel, jelölték, ami az adott helyen a gazdálkodás szempontjából fontosnak mutatkozott. Hasonló típusú térképeket készíthettek a nagyobb mezővárosok is. Györffy István éppen ezeket aknáztta ki a hajdúsági városok levéltáraiban. Az 1920-as évektől a kutatóink szívesen használták az első katonai felvétel üveglemezes (vagy celluloid síkfilmes) fekete-fehér reprodukcióit. Ez elvileg az egykori teljes országterületről áttekintést kínált, azonban az 1:28 800-as méretaránya nem lehetett minden tekintetben eligazító. Megjegyzendő, hogy bár keveseknek adódott alkalma arra, hogy Bécsben, a Kriegsarchivban az eredeti példányokat kutathassák, többen – Györffy Istvántól, Fél Edítig – elmélyült kutatásokat végeztek, de a II. világháború alatti és az utána következő kor viszonyai nem tették lehetővé a korszerű feldolgozást. A József császár korában befejezett felvételezés ábrázolásmódja sem volt igazán egységes és főleg nem következetes. A második katonai felmérés sokáig csak sósapír másolatban állt rendelkezésre. A harmadik felmérésnek közkezen forogtak az 1:75 000 méretarányú levezetett, különféle kivitelű kiadásai, de a településkutatásban való felhasználásuk elve nagyon erősen korlátozott lehetett. A katonai felmérések felhasználásában alapvető változást hozott a számítástechnika forradalma, ami ki-

³ GYÖRFFY ISTVÁN: Alföldi kertes városok. Hajdúszoboszló települése. *Néprajzi Értesítő*, 18. (1926) 3:105–136. Uő: Hajdúböszörmény települése. *Föld és Ember*, 6. (1926) 177–210. Uő: A matyók. *Népünk és Nyelvünk*, 1. (1929) 137–160. Sajátságos, hogy a 19. század bontakozó tudományos irodalma a szálláskertes településeket még ismerte, azonban feledésbe merült. A jelenség különös módon a településgeográfia figyelmét kerülte el. Györffy István újralfelfedezése mind a néprajzon belül, mind a településföldrajzban, mind a településtörténetben és általában a települések tudományos kutatásában módszertani, szemléleti változást hozott. A települések formai elemzése, osztályozása helyett a megtelepedett emberi közösségek életére, a település működésére irányította a figyelmet.

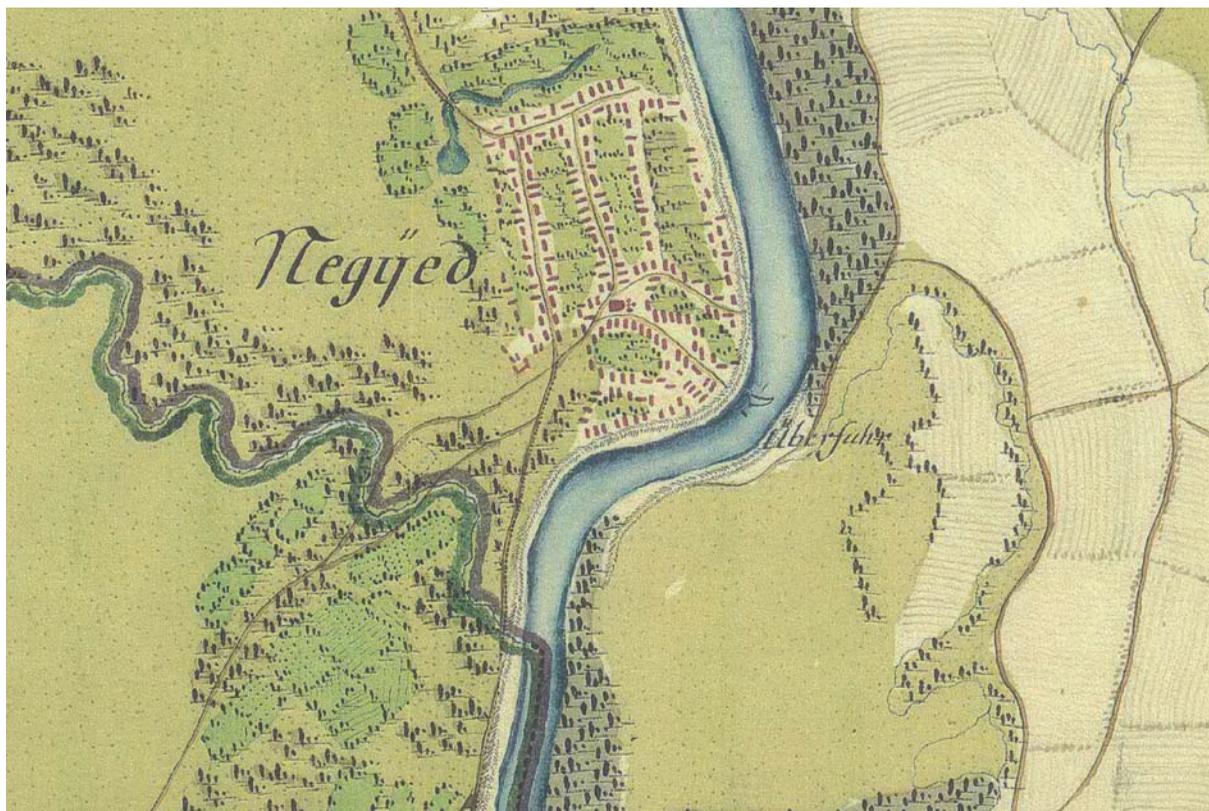
váló, színhelyes reprodukálást, folyamatos és teljes hozzáférést biztosított.⁴

A kataszteri térképeket a korai néprajzi kutatás szívesen használta, azonban az 1910-es évekig csak tartalmi leírásokban értékesíthették a tartalmukat, mert a közleményeket előállító nyomdák reprodukációs lehetőségei gátat szabtak. Komoly akadályt jelentett az is, hogy a kataszteri térképeket és a hozzájuk tartozó nyilvántartásokat az 1960-as évek közepéig a napi hivatali eljárások során állandóan használták. A másolás, fotózás az ügyintéző hivatalnokok munkáját komolyan zavarhatta. Kutatóink inkább csak gyors tájékozódásuk forrásaként tekintették meg a kataszteri térképeket. Erre a célra a községek jegyzői kezelésében, később a helyi tanácsoknál őrzött példányokat jól lehetett egy-egy kutatás előtt használni. Sajnálatos módon az 1960-as évek végétől ezek a községi példányok hirtelen eltűntek, hozzáférhetetlenné váltak. Utóbb mind inkább kiderült, hogy az igazán alapos elemző vizsgálatoknál nélkülözhetetlenek a kataszteri

térképek rendkívül részletes szelvénytörzsei, de az igazi értelmezés akkor végezhető el, ha a térképhez kapcsolódó birtoknyilvántartást is hasznosítjuk. Ezt igazolnunk lehet éppen Negyed község esetében is.

Negyed belterületéről alapvetően jó összképet kínál az I. katonai felmérés. A település 18. század végi településszerkezetét (1784 és 1787 között végezték a felmérést) világosan mutatja a Coll. IX. Sect. X. jelzésű szelvény. Sajátságos azonban, hogy a későbbi felméréseken egészen 1944-ig nyomon követhető, a térképírás szerint „Negyedi Aklok” nyomát nem találhatjuk a Vág bal partján. A község életében nevezetes szerepet játszó kompot viszont lelkiismeretesen a későbbi helyén jelezték. A révtől keletre, különféle irányokba vezető utakat is pontosan ábrázolták.

Kérdés, hogy kétbeltelkű, akolkertes lehetett-e egyáltalán Negyed a felmérő tisztek munkája idején? Erről csak annyit mondhatunk, hogy nem kizárt, hogy Negyeden létezhetett már akkor is a gazdálkodók telkeinek

■ Negyed az I. katonai felmérés szelvényén (Coll. IX. Sect. 10., részlet)

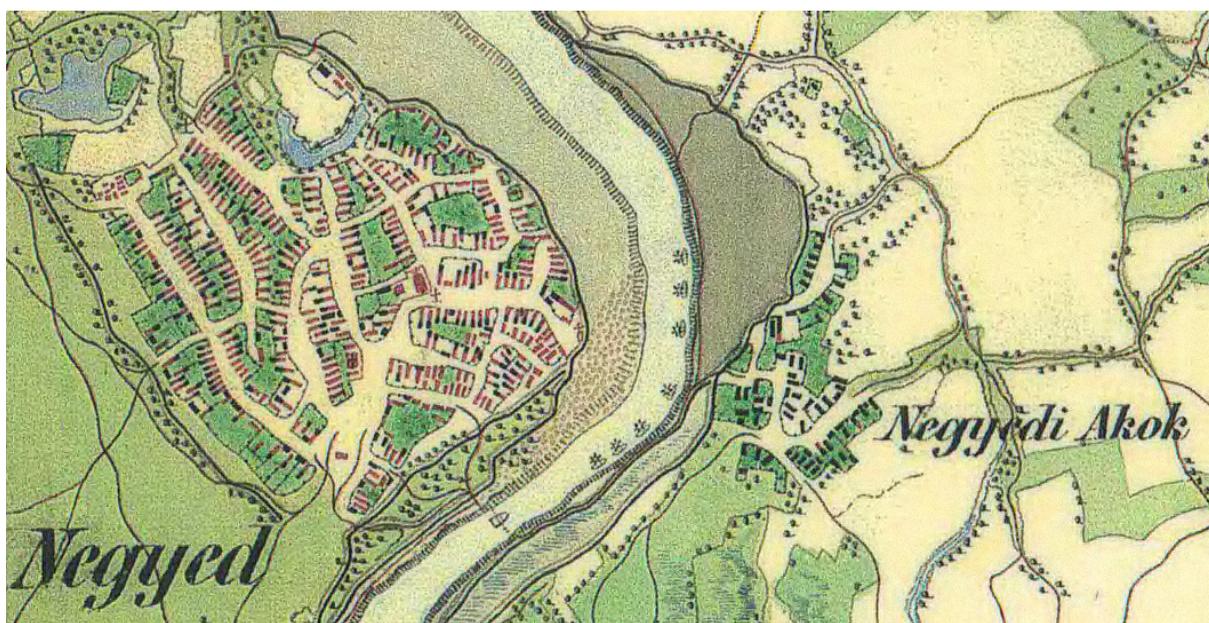
⁴ L. ehhez a Habsburg Birodalom Történelmi Térképei portált (www.mapire.eu) és az Arcanum Adatbázis Kft. DVD-it.

osztottsága, ugyanis a település északi, északnyugati előterében közel a beépített területhez tagolt kerteket rögzítettek a térképészek. Ugyan épületeket nem ábrázoltak, de a kép kialakítása nagyon közel áll az Alföldről ismert, biztosan szálláskertes település kertszegi övezetének bemutatásához. Arra is figyelniük érdemes, hogy Negyed belterületétől délre, a Vág régi medrén (németül „alte Waag”) vagy a Penna medrén túl hasonló ábrázolásban nagyobb kerttömböket rögzítettek a térképen. Sajátos, hogy a községből kiindulva két út is érinti ezeket a délre fekvő kerteket. Ugyan köztudomású, hogy a 18. századtól bizonyosan Negyed lakói kiváló és messze földön híres zöldségkertészek voltak, de bőven van arra adatunk, hogy a teletetés alatt telkesített szálláskertek földjét a meleg évszakban zöldségtermesztéssel hasznosították. Más forrásokból talán még kísérletet tehetnénk arra, hogy ezeknek a kerteknek a funkcióit tisztázzuk.

A II. katonai felmérést 1839-ben végezték el. A község belterületét és határát a Sect. 46. Col. XXVII., a Sect. 46. Col. XXVIII. és a Sect. 45. Col. XXVIII. jelű szelvények örökítették meg.

A 19. század első harmadában már bizonyosan kialakult a Vág bal partján, a község lakónegyede délkeleti részével szemben fekvő, az Aklok, illetve az Aklokalja nevű birtokrészen az istállókat befogadó belterületi jellegű, ha-

szonkertekkel körülvett tartozék, amit az egykori osztrák térképész „Negyedi Akok” alakban rögzített. Ezen a részen – ugyan csökkenő számban – egészen az 1944-ben kibocsátott 1:50 000 méretarányú utolsó magyar térkép kiadásáig dokumentálták térképészeink a gazdasági épületszomszagsortot. A községnek ezen a részén a révhez keletről összefutó utak találkozásánál jellemzően az átlagos lakóépületeknél nagyobb istállókat építettek. Az állattartást szolgáló épületeket általában tágas, 300-500 négyszögöles telekrészek veszik körül, amit a kataszteri telekkönyvben udvar és gazdasági épületként jelölnek. Persze a telekaprózódás itt is érvényesülhetett. A II. katonai felmérés mintegy 56 istállót, gazdasági épületet rögzített a Vág bal partján, 1892-ben 31 gazdasági épületet számolhatunk össze. Jellemző, hogy a térképen a gazdasági rendeltetésű épületeket, épületrészeket fekete színnel jelölték. A település összes lakóépületének ez talán a tizedét sem tette ki, hiszen az 1892-ben közzétett népszámlálás a 3848 lélekszám mellett 660 lakóházat vett nyilvántartásba. Ha a település történeti magját megvizsgáljuk, világosan kiderül, hogy a lakóházak között előfordultak szerényebb méretű istállók, gazdasági épületek. Ezt a térkép színeivel következetesen jelzi számunkra. Nevezetesen fekete színnel jelölték az istállókat, gazdasági rendeltetésű épületeket, épületrészeket. Vörös színnel kitöltött téglala-

■ Negyed a II. katonai felmérés szelvényén (Sect. 46. Col. XXVIII., részlet)

pok szimbolizálták a lakóházakat, az épületek lakásként használt részeit. Jellegzetes, hogy az Aklok és az Aklokajla részen egyetlen lakóépületet jeleznek. Ezzel szemben a község történeti magjában nagyon sok ház udvari végét feketére színezték, olykor egy-egy gazdasági épület az utca vonalában épült a lakóház mellé. Arra kell gondolnunk, hogy az intenzívebb állattartással foglalkozó gazdálkodók alakították ki a Vág tülso oldalán fekvő gazdasági tartozéknegyedet. A katonai felmérés a méretaránya miatt sem adhat számunkra részleteiben elemezhető képet. Nagy értéke, hogy felhívja a kutatói figyelmet, de a végső elemzés számára lényegesen megbíz-

hatóbb a kataszteri térkép, a hozzátartozó birtok-nyilvántartási adatok pedig a településeken belüli társadalmi összefüggéseket is megjeleníthetik. Nem kisebb a jelentősége annak sem, hogy elemezhetővé válnak az egyének, családok térbeli kapcsolatai. Szerencsés esetben megismerhető a lakóház helye, a családi gazdasághoz kapcsolódó tartozékok, és meghatározhatóak azok a pontok, ahová az egyének és családjaik gazdasági tevékenységükkel térbelileg kötődnek.

Az 1891-ben készített kataszteri térkép-szelvény felirata arról tanúskodik, hogy az O'Lynch Mór mérnök felmérése, a számításokat Roszkiewicz Ödön mérnök jegyezte.⁵

■ Negyed belterülete az 1891. évi kataszteri térképen (Geodézia és Kartográfia Központi Levéltára). A felvételen jól tanulmányozható az árvízmentes térszínhez alkalmazkodó utcás településszerkezet a lakóházak fésűs beépítésével

⁵ Negyed kataszteri térképeit, felvételi előrajzait és kataszteri iratait a pozsonyi Geodéziai és Kartográfiai Intézetben található Geodézia és Kartográfia Központi Levéltárban (Ústredný archív geodézie a kartografie, Bratislava = ÚAGK) őrzik, jelzete Ni 274. L. ehhez REISZ T. CSABA: Látogatás a pozsonyi Központi geodéziai és térképészeti levéltárban. *Catastrum*, 2. (2015) 2:61–64. és BELÁK ADRIÁN: Szlovákia kataszteri térképei és iratanyaga a Geodézia és Kartográfia Központi Levéltárban. *Catastrum*, 2. (2015) 3:18–27. Ezúton mondok köszönetet az intézet és a levéltár vezetőinek, akik lehetővé tették, hogy a felvételeket digitálisan tanulmányozhassam és hogy a lapban azok részleteit megjelentessék.

Az ellenőrzést végezte, „egybehasonlította” Břtoun Vencel mérnök. 1904-ben ezt a vizsgálatot megismételték, amit Molnár Fülöp kataszteri mérnök igazolt. Valamennyi általunk vizsgált szelvényen nagyon sok birtokjogi változást regisztráltak. Ez a telekhatárok jelölésén is látszik, de másfelől a kataszteri nyilvántartás helyrajzi számai, a telekkönyv azonosító számai változását kísérhetjük nyomon.

A kataszteri térkép arról győzhet meg ben-

nünket, hogy az Aklok és az Aklokalja területét spontán módon vehették használatba. Ugyanis a község lakónegyedével összevetve, ahol határozottan utcás szerkezete alakult ki a településnek, a Vágon túl a révtől keletre futó utak között esetlegesen, szinte halmazosan épültek az olykor tekintélyesnek látszó gazdasági épületek. Az ötletszerű megülésre utalhat az is, hogy a kataszteri telekkönyv tanúsága szerint a község lakónegyedének legkülönbözőbb részeiről kerültek

■ Negyed – Istállók, aklok tömbje a település 1891. évi kataszteri térképén (Geodézia és Kartográfia Központi Levéltára)

egymás mellé a gazdák. Példaképpen idézhetjük az 1891-ben felfektetett birtokrészleti jegyzőkönyv (kataszteri telekkönyv) alapján, hogy az Aklokajla részen, 3835. helyrajzi számon Szabó Gyula – Negyedben a 3. házszám alatti lakos – 342 négyszögölnyi udvarán gazdasági épülete állt. A szomszédos 3836. helyrajzi szám alatt ifjabb Német János – Negyedben lakó, ám házszámmal nem rendelkező (valószínűen az atyai házban élő) személy – 305 négyszögölnyi udvart bírt gazdasági épülettel.⁶ A 3839. helyrajzi szám alatt Tóth Mihály – Negyedben a 31. számú házban lakó személy – 250 négyszögölös udvarát és rajta gazdasági épületét tartották nyil-

ván. A 3840. helyrajzi számon a negyedi Izsák József, 75. számú ház lakója birtokolt udvart gazdasági épülettel. A telek méretét 298 négyszögölben állapította meg a felmérő mérnök.⁷ A 3842. hrsz. alatt a birtokíven a községben a 64. házszám alatt lakó, idősb Sebestyén Istvánt tartották nyilván tulajdonosként. Udvarát, amin gazdasági épülete állt, 431 négyszögölben állapította meg a felmérő. 1902-ben a telekrészen utóbb örököseit, Sebestyén Jánost és Lajost tartották nyilván változatlan birtoknagysággal, de a birtokrészt a tágabb szomszédsággal együtt átszámolták, így 4989. helyrajzi számon vették nyilvántartásba. A térképszelvényre a jó meg-

■ Negyed – Az Aklokajla telektömbjének részlete a település 1891. évi kataszteri térképén. A felvételen jól láthatók az 1902. évi módosítások piros bejegyzései (Geodézia és Kartográfia Központi Levéltára)

⁶ ÚAGK, Ni 274. Negyed község kataszteri telekkönyve (birtokrészleti jegyzőkönyve), 1891. 487. és 488. p.

⁷ Uo.

különböztethetőség értelmében vörös színnel vezették rá a birtok helyrajzi számát.⁸

Olykor a birtokaprózódás megdőböntő jeleit kellett tapasztalnunk. A 3843. hrsz. alatt Kéri Pálnak, a 127. házszám alatti lakosnak a tulajdonát vették nyilvántartásba. Udvara a gazdasági épülettel együtt 51 négyszögöltre rúgott. A szomszédos telken Izsák Dávid, Izsák Ferenc, Izsák József birtoktársként hármásban 84 négyszögölnyi udvaron és gazdasági épületén kellett osztozzanak. Mindhárman a 169. szám alatti telken laktak.⁹ Folytathatnánk a tanulságos példákat...

Negyeden a telekaprózódás ugyan feltartóztathatalannak bizonyult, megtalálták azonban annak a lehetőségét, hogy ez ellen hathatósan védekezzenek. A negyedi nép minden talpalatnyi földet, kertet kertészeti növények termelésével hasznosított. Az általuk termesztett zöldségekről már a 17. században is ismertté vált a község. Ezzel a kis apró parcellák is jól jövedelmezhetek. Tudnunk kell azt is,

hogy a negyediek maguk gondoskodtak a termelvényeik szállításáról. Szárazon és vízen is igyekeztek magukon segíteni. Ladikon, hajón széthordták a Dél-Alföld és a Dél-Dunátúl környékére is a termelvényeiket.

Kérdéses lehet a mai viszonyokhoz szokott emberek számára, miért osztották meg a telkeket, különítették el a lakóudvart a gazdálkodást, az állattartást szolgáló ingatlanrészről. Számos előnye volt, ha a viszonylag nagy állatállomány gondozóhelyét külön telken, a település elkülönült negyedében építették ki. A nagy jószágállomány nem zavarta a lakásfunkciót, ennek munkaszervezeti, védelmi, közegészségügyi előnyei egyaránt megmutatkozhattak. Gyakran a határhasználati rendszer is előmozdította, hogy az állattartás üzemrészeit elkülönített negyedekben tartsák fenn, ne keletkezessenek a határban szállások, tanyák. Olykor a 20. századig a földközösségtől örökölt évenkénti vagy ciklikus újraosztás rendjét nem szüntethették meg. Oly-

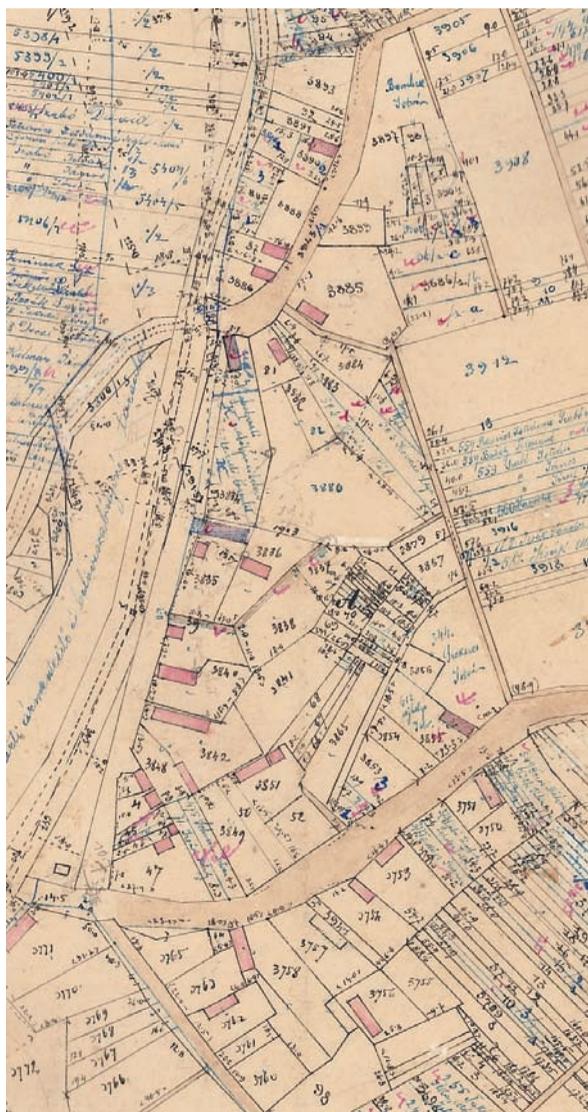

■ Negyed – Az Aklok alja telektömbjének északi részlete a település 1891. évi felvételi előrajzán. A felvétel bal részén látható, hogy a folyó új töltése érinti a történetileg kialakult épülecsoportot is.

⁸ Uo. 489–490. p. ÚAGK, Negyed község kataszteri telekkönyve (birtokrészleti jegyzőkönyve), 1902. 1879. p.

⁹ ÚAGK, Negyed község kataszteri telekkönyve (birtokrészleti jegyzőkönyve), 1891. 489–490. p.

kor birtokjogi rendezetlenség is elősegíthette, hogy változatlan maradjon a település rendje, ne induljon el a tanyásodás. A beltelkek osztottsága akkor is fennmaradt, ha a jobbágytelken kívül jelentős arányban irtványföldet, maradványföldet is műveltek a helyi gazdák, de sem a volt jobbágyok, sem a földbirtokosok nem határozhatták meg, hogy a művelés alatt álló földnek melyik parcellája tekinthető a volt jobbágytelkek részének és melyik parcella telki állományon kívüli föld része. Amíg nem egyezhettek meg az elkülönítés ügyében, fenn

■ Negyed – Az Aklok-alja részlete (Geodézia és Kartográfia Központi Levéltára). A térképlapon látható telkek aprózódása nyomon kísérhető.

■ Negyed (Neded) kataszteri térképének teljes 7. szelvénye, 1891 (Geodézia és Kartográfia Központi Levéltára). L. nagyobb méretben a belső borítón

kellett tartani az archaikus üzemvitelt, a hagyományos határhasználatot, ami természetesen konzerválta a település rendjét is. Amíg a termelőterület egészében visszavonhatatlanul nem adhatták át az egyes családok végleges tulajdonába, a földművelés és az állattartás telephelyeit az osztott beltelkűség állapotában kellett megtartani. Nem települhettek szét, mert az újraosztás rendszerében legfeljebb ideiglenes építményeket állíthattak fel. Az is nyilvánvaló, hogy a nagy állatszámokkal rendelkező gazdálkodók gondot okozhattak volna, ha a települések lakóövezeteibe telepítették volna családi gazdaságaikat.

A településnéprajz, településtörténet számára rendkívüli távlatokat nyitott az átgondolt levéltári forrásfeltárás. Kötelességünk, hogy éljünk a lehetőséggel, hasznosítsuk a feltárt kincset. A levonható tanulságokkal támogassuk a település-tervezés és a regionális fejlesztés napi gyakorlatát!

zetes térképi elemek (pl. templomtorony, útkereszteződés, vízfolyás) nyújtanak segítséget. A képfőpontvázlatok többsége 1:25 000 méretarányban készült, de előfordul 1:10 000 és 1:50 000 méretarányú is. A pauszpapírokat sík felületre erősítettük, projektorral rájuk vetítettük az alaptérképet, így térképi jelek és rajzok alapján el tudtuk végezni a szükséges transzformációkat és a képfőpontok digitalizálását.

A módszer előnye, hogy a képfőpontok digitalizálása gyorsan elvégezhető, nem kell hozzá minden egyes képkockát kézbe venni, így nem áll fenn azok rongálódásának, sérülésének, koszolódásának veszélye. Nehézséget jelent viszont, hogy sok esetben az egyes repülési sorokban csak néhány kép középpontját jelölték meg, a közbenső pontokat interpolálni kellett. További bizonytalanságot okozhat a pauszok kiszáradása miatti torzulás, méretváltozás, ami a pontos transzformáció megvalósítását nehezíti meg.

Sajnos az 1970 előtt készült filmekhez nem található ilyen repülési tervek, így ezek esetében manuálisan kellett meghatározni az egyes képek helyzetét. Ez sok esetben igen hosszadalmas és bonyolult feladatot jelentett, mivel a film készítésének helyét legtöbbször csak hozzávetőlegesen – térség vagy megye, extrém esetben megyék – megjelölésével adták meg. Ez az eljárás pontosabb eredményt hozott, viszont a hatékonysága csak a harmada volt a képfőpontok digitalizálásának.

Az ezen két módszerrel történt digitalizálások alapján előállított metaadatbázissal határoztuk meg a fentrol.hu weboldalon látható

képek középpontjainak földrajzi helyeit. Az egyes képeket a repülési sorokban egymást követő középpontok helyzetéből automatikusan számolt irányvektorok segítségével forgattuk a megfelelő irányba. A légifelvételzés tulajdonságaiból adódik, hogy a repülési sorok sok esetben nem egyenes vonalúak, ezért egyes képek a repülési sor tengelyétől jelentős távolságban vannak, ezért a képek tájolásaiban előfordulhatnak pontatlanságok. A repülés során történt magassági ingadozás miatt a képek méretarányaiban is előfordulhat pontatlanság, mivel a légifelvelelek méretarányát szintén automatikus úton határoztuk meg a filmek törzslapján megadott repülési magasság és fókusztávolság (képtávolság) függvényeként.

A légifelvelelek digitalizálása

Közel félmillió légifelvétel sorakozik időrendben és filmszám szerint rendezve analóg (film) adathordozókon a FÖMI budapesti székházában kialakított Légifilmtárban. Az itt található felvételek kivétel nélkül 2006 előtt készültek, a legrégebbi felvétel 1959-ből származik. A felvételek negyede tekercsben, háromnegyed része pedig albumokban van tárolva.

A Légifilmtárban fellelhető filmek többsége 240 mm széles, de sok 190 mm széles film is található itt. Ezek képenkénti hasznos felülete rendre 230x230, illetve 180x180 mm.

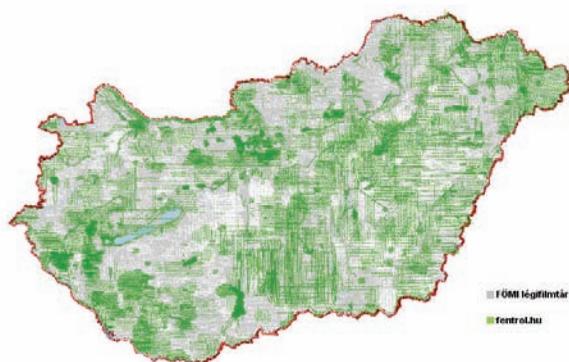
A szkennelés többnyire negatív filmkockákról zajlott, de digitalizáltunk dia- és infra képeket is. A projekt során szkennelt képek alapanyaga minden esetben fekete-fehér film

■ Képfőpontok digitalizálása légifelvelelekről

■ A FÖMI Légifilmtára

■ A FÖMI légifilmtárban és a fentrol.hu-n online elérhető légifelvétel (2015. decemberi állapot)

■ Légifelvétel előkészítése a tisztaszobában

volt. Az analóg képi adathordozók állaga folyamatosan romlik, ennek figyelembevételével a projekt keretein belül a teljes filmtár 15%-át dolgoztuk fel. A képek digitalizálásának sorrendjét nem földrajzi helyük, korábbi titkoságuk vagy felbontásuk alapján, hanem fizikai állapotuk szerint határoztuk meg, mivel elsődleges célunk a legveszélyeztetettebb felvé-

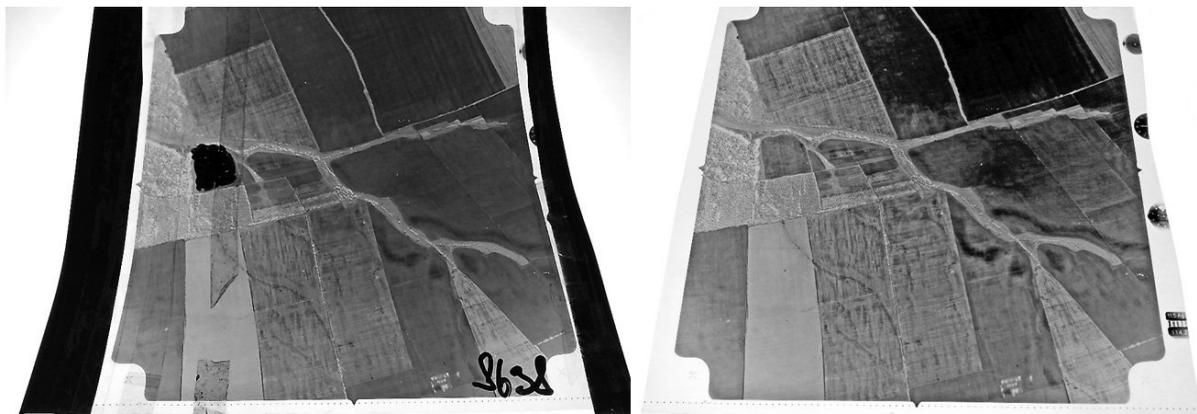
telek megőrzése volt, elsősorban az 1959–1966 közötti időszakból.

A DLA projekt során kialakítottunk egy pormentesített (túlnyomásos) ún. „tisztaszobát”, ahol a légifelvétel szkenelésre történő előkészítése zajlott vegyszeres és mechanikai tisztítással.

Ahol lehetséges volt, ott eltávolítottuk a képekről az ún. maszkolásokat, kitakarásokat, amik korábban a felvételeken egyes – jellemzően katonai – objektumokat voltak hivatottak „láthatatlanná” tenni. Ezenkívül eltüntettük az utólagos ragasztások nyomait is. Közvetlenül a szkenelés előtt minden felvételt portalanítottunk az elérhető lehető legjobb minőség érdekében.

A képek szkenelését speciálisan kiképzett kollégák kettő Leica DSW 700 típusú légifilmszkennerrel végezték. A tekercsben tárolt filmek szkenelésére automatikus továbbítással, az albumokba rendezett filmek szkenelésére pedig kézi adagolással történt. Előbbi jóval gyorsabb megoldás, mivel nem szükséges az eszköz folyamatos felügyelete. A Leica légifilmszkennerrel más hagyományos eszközökkel ellentétben nem sorszkennerek. A szkenelés során a légifelvétel egy szabatosan mozgatható asztalra vannak rögzítve, ami egy fix fókusztávolságú objektívől és 12 bites, színes CCD érzékelőből álló kamera felett mozog, ahogy ez a képen is látható.

A filmet a kamera tengelyében az asztal felett elhelyezett ledek világítják meg a kamera felvételezésével összehangoltan. A digitális kamera – a digitalizálás felbontásától függő-

■ Légifelvétel tisztítás előtt és után

■ *Ulánó fóliával maszkolt kép a fólia eltávolítása előtt és után*

■ *Leica DSW 700 típusú légifilmszkennő*

■ *A légifilmszkennő szabatosan mozgó asztala*

en – 36-49 felvételt készít egy képkockáról és ebből állítja elő a teljes digitális felvételt. A szkennelés ideje így jelentősen rövidebb egy azonos felbontású sorszkennőre képest.

A légifelvételek készítése során minden eset-

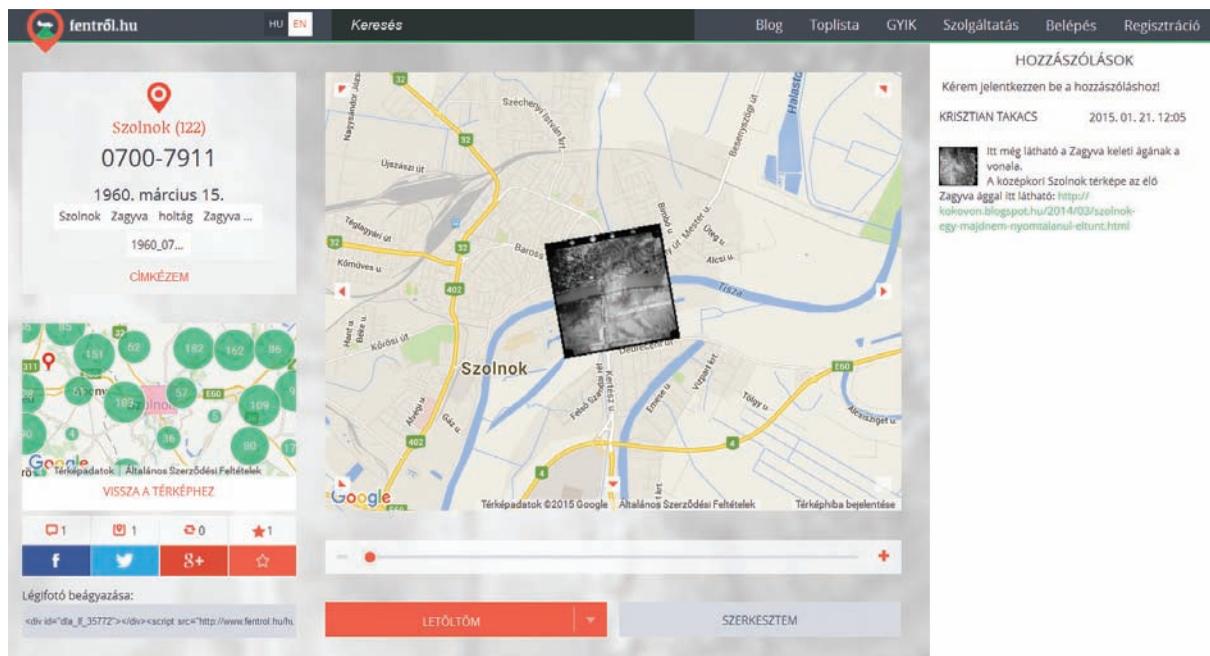
ben úgynevezett törzslapok készültek, amiket szintén digitalizáltunk. Így visszakereshetőek a légifelvételek készítésének körülményei, a felvételezés során használt eszközök és nyersanyagok is, amelyeket szintén metaadatként tároltunk el.

A felvételek online elérése – fentrol.hu

A légifelvételek digitalizálásán kívül kifejlesztettük az online szolgáltatási keretrendszert, amely lehetővé teszi a folyamatosan bővülő archív digitális légifelvétel állomány elérését mind a közigazgatási, mind a piaci szereplők részére. A felhasználók a jövőbeni könnyebb kereshetőség érdekében címkézhetik és kommentelhetik is az egyes felvételeket vagy azok kisebb kiválasztott részét.

Az online adatszolgáltatás az ingyenesen hozzáférhető metaadatokból, a csökkentett felbontású előnézeti képekből és a teljes felbontású (natív) légifelvételekből és azok georeferencia fájljaiból áll. Ezekon kívül – díj ellenében – egyedi megállapodások alapján lehetőség van ortofotó készíttetésére és fotointerpretáció megrendelésére is.

A fentrol.hu keresőjében a Magyar Közigazgatási Határok (MKH) és a Google Maps adatbázisban meglévő település- és közterületnevekre lehet rákeresni. A Hazai, a Gauss-Krüger és az EOTR vetületi rendszerek 10, 25 és 50 ezres szelvénykeret nevei is megtalálha-

■ Légi felvétel a weboldalon (fentrol.hu)

tók a keresőben. Ezen túl még kereshetőek az egyes képekhez fűzött címkék és hozzászólások szavai is. A keresés indítása után az oldal leválogatja az adott terület környezetébe eső képeket és megjeleníti azok középpontjait. Lehetőség van a leválogatott légifelvételek további szűrésére az alábbi szempontok szerint: a felvétel készítésének ideje, a fotó minősítése és a repülés magassága. Továbbá a keresőablakban beállítható utolsó feltételnél a képek georeferáltsága szerint szűrhetünk, így megtalálhatjuk a legjobban és legkevésbé pontosan illesztett felvételeket, ami szerkesztéssel történő pontgyűjtésnél nyújt igencsak nagy segítséget.

A felvételek közöségi georeferálása

A fentrol.hu oldalon, a szerkesztés menüpontban lehetősége van a felhasználóknak, hogy a légifelvételek helyzetét, tájolását és méretarányát pontosítsák. A légifelvételeket el lehet tolni, a képek sarkain lévő fogópontokkal forogtatni, a képszeleken lévőkkel pedig nyújtani, zsugorítani.

A szerkesztésekért pontok kaphatók, amelyek értékeit a képek helymeghatározásának bizonytalansága szerint határoztunk meg.

A honlap indulása óta 361 felhasználó több mint 11 246 képet igazított a helyére, ami az online elérhető felvételek mintegy 13%-a. A georeferálásért kapott pontok alapján a legaktívabb felhasználók felkerülnek a toplistára és annak első helyéért versenyezhetnek.

A felhasználók aktivitását jól szemlélteti az október–november hónapban meghirdetett pontgyűjtő játékunk eredménye, amelynek során a 9 nyertes összesen 2162 képet igazított a helyére 2 hónap alatt, ami az összes eddigi georeferálás mintegy negyedét jelenti.

Összefoglalás

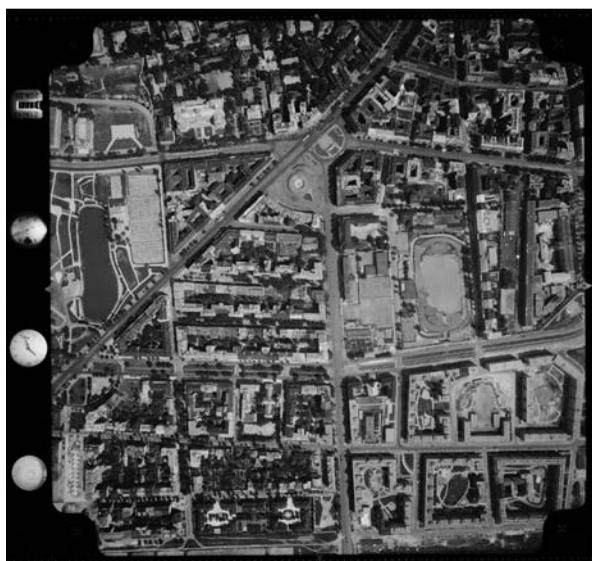
Az EKOP-2.A.2-2012-2012-0021 azonosítószámú projekt során megtörtént 61 800 légifelvétel digitalizálása és adatbázisba rendezése. A légifényképek szkenneléséhez kialakított speciális infrastruktúra lehetőséget biztosít a teljes analóg légifénykép-archívum digitalizálásához, ami azóta is folyamatosan zajlik. Ennek eredményeként az online archívumban már 87 828 felvételt böngészhetnek szabadon az érdeklődők.

A Digitális Légi felvétel Archívum létrejöttével bővült és hatékonyabbá vált a FÖMI elektronikus közigazgatási szolgáltatása a ha-

■ A képszerkesztés lehetséges lépései

tósági megkeresések, a kormányzati szervek, a bíróság, a rendőrség, az önkormányzatok részére történő adatszolgáltatásban. Az ügyfél

■ Budapest, Móróczi Zsigmond körtér és környéke 1963-ban

szempontjából csökken az irattári kézimunka, gyorsabbá válik a kérések teljesítése, ezáltal nő az ügyintézés hatékonysága.

Az online felület a kutatók és az érdeklődő magánfelhasználók számára is lehetőséget biztosít az archív légifelvételek egyszerűbb hozzáféréséhez, megtekintéséhez és vásárlásához. Az archív felvételek digitalizálása és adatbázisba rendezése értékmentő és történeti fotódokumentációs szereppel is bír. Lehetőséget biztosít egyes területek, infrastrukturális létesítmények változásának követésére. Ennek megvalósulásával már most is találkozhatunk a fentrol.hu-n, amelyről egy következő cikkünkben részletesen beszámolunk.

A legfrissebb hírekről (a digitális archívum újabb felvételekkel való bővítése, szerkesztés részletes leírása, stb.) a folyamatosan frissülő blogon (fentrol.blog.hu) kaphatnak tájékoztatást.

REISZ T. CSABA

*Javaslat a kataszteri felmérési törvényre**

A Habsburg Monarchia kiadásokat fedező bevételeinek növelése érdekében – az igazságos és arányos közteherviselés elérendő céljával is érvelve, de a szinte bizonyos magyarországi rendi (földbirtokos) ellenállás miatt csak a német és itáliai területekre kiterjedő hatállyal – az uralkodó 1817-ben egy új adónem, a földadó bevezetéséről döntött. Az 1848–1849. évi szabadságharc leverését követően, az addigi akadályok elhárultával, Magyarországon is hozzákezdtek a terület birodalomba integrálódást elősegítő politikai, jogi, gazdasági és társadalmi átalakításához, ennek részeként itt is bevezették a földadót.¹

Az 1867. évi magyar–osztrák kiegyezést követően az ország önálló államisága jórészt helyreállt, de az 1849–1867 közötti időszak egyes intézményei még megmaradtak. Ezek sorába tartozott a földadó megállapítására szolgáló kataszteri felmérés is, amelynek szervezeti kereteit és tevékenységének szabályozását az 1849. évi császári pátens alapján kiadott 1856. évi felmérési utasítás, majd annak 1865., 1869., végül 1904. évi módosításai rögzítették.²

Az országgyűlés elsősorban az éves költségvetés kapcsán foglalkozott a kataszteri felméréssel, de volt törekvés arra (1872), hogy a korábbi császári pátent – mint az abszolutizmus megtestesítőjét is – a jogállamiságnak megfelelő, nagyobb legitimitást nyújtó törvénnyel váltsák fel. A kataszteri felmérésről törvényjavaslat készült, amelynek bizottsági és parlamenti vitája is volt, és amelyet a mérnöki nyilvántartás (közhitelesség és változásköve-

tés) hiánya miatt nem fogadtak el, hanem átdolgozásra visszaadtak.³

Egyes kapcsolódó törvények (földadó-szabályozás, 1875; földadó-kataszter nyilvántartása, 1885; telekkönyvi betétek szerkesztése, 1886) a kataszteri felmérésre vonatkozó rendelkezéseket is tartalmaztak, de a szolgálati ág törvényi szintű önálló szabályozása a korszakban nem valósult meg. Ennek hiányát számosan jelezték, köztük Lázár Pál országgyűlési képviselő, aki az 1907. évi költségvetés kapcsán a kataszteri felmérés és a műszaki nyilvántartás reformját indítványozta. Az indítvány rövid ismertetésén túl Lázár Pál kezdeményező cikkét, valamint a szakminisztérium kataszteri osztályának a felvetett problémára adandó, kevésbé vagy egyáltalán nem ismert előterjesztését adjuk közre.

Lázár Pál indítványa

A kormányzó függetlenségi párt 1907. február 1-jén – Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszter elnökletével, több miniszter és államtitkár részvételével – értekezletet tartott Budapesten az 1907. évi újoncjavaslatokról. Az ülés végén Lázár Pál bejelentette, hogy „*az országos kataszteri fölmérés és a műszaki nyilvántartás reformja dolgában indítványt szándékozik tenni a Házban*”.⁴ Ekkor már bizonyára tördelték azt a cikkét, amely másnap a Magyarországnak *Kataszteri bajok* címen jelent meg, és az ingatlan tulajdonjogi biztonsága érdekében az országos kataszteri felmérés és a műszaki nyil-

* A tanulmány az OTKA K 105 886 azonosítószámú pályázatának támogatásával készült.

¹ TUZA CSILLA: A földadó bevezetése az osztrák örökös tartományokban (1817). *Catastrum*, 2. (2015) 2:3–8. TUZA CSILLA: Az 1849. évi császári pátens a földadókataszter bevezetéséről. *Catastrum*, 1. (2014) 4:2–4.

² REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérési utasítások. *Catastrum*, 2. (2015) 1:3–10.

³ Az országgyűlés kataszteri felméréssel foglalkozó tevékenységét a parlamenti ciklusok szerint haladva SCHMIDT ANIKÓ foglalja össze cikksorozatában: A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt (1865–1868). *Catastrum*, 2. (2015) 1:19–24.; A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt: az első törvényjavaslatok (1869–1872). *Catastrum*, 2. (2015) 2:9–21.; A kataszteri felmérés az országgyűlés előtt. Élénkítő tárgyalások, erősödő földbirtokos lobbis (1872–1878). *Catastrum*, 2. (2015) 2:46–59.

⁴ Az újoncjavaslatok. *Budapesti Hírlap (=BH)*, 27. (1907) 29:6. (febr. 2.)

vántartás mielőbbi törvényi rendezését szorgalmazta.⁵

Lázár L. Pál (Nagybajom, 1856–Budapest, 1917) 1880-ban szerzett gépészmérnöki oklevelet a budapesti Műegyetemen. 1880–1882 között a Vidats-gyárban dolgozott, majd a földművelésügyi miniszter ösztöndíjával három évig a mezőgazdasági gépipart és a gépkísérleti állomásokot tanulmányozó európai

■ Lázár Pál (1856–1917) egyetemi tanár, szakíró, országgyűlési képviselő (1905–1910), a kataszteri felmérés törvényi szabályozásának szorgalmazója. A Minisztertanács javaslatára (1907) az ipari téren szerzett érdemei elismerésül a m. kir. udvari tanácsosi címet adományozta neki az uralkodó (Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár)

körutat tett. 1886-tól a Műegyetem magántanára (mezőgazdasági géptan), tanársegéde (műszaki mechanika és elméleti géptan) lett. 1889-től az újonnan megalakított mezőgazdasági géptani tanszék rendkívüli, következő évtől nyilvános rendes tanára, a tanszék mellett létrehozott Mezőgazdasági Gépkísérleti Állomás vezetője volt. A Magyarország című napilap közgazdasági szerkesztőjeként termékeny szakíróként tartják számon, 1905–1910 között országgyűlési képviselő (Függetlenségi Párt) volt.⁶

Lázár Pál az indítványát február 5-én nyújtotta be a képviselőházhoz: „Minthogy a parlament immár 33 év előtt országos határozattal utasította a pénzügyminisztert, hogy az 1872. évben a kataszteri fölmérésről készített és a parlament által elfogadott, de szentesítést nem nyert törvényjavaslatot egészítse ki a műszaki nyilvántartásról szóló intézkedésekkel és ily alakban terjessze újra a képviselőház elé, és miután a telekkönyvi fölmérés és nyilvántartás törvényes rendezése immár tovább el nem odázható szükségletet képez, indítványozom: mondja ki a képviselőház, hogy az országos kataszteri fölmérésnek és a műszaki nyilvántartásnak a mai kor igényeinek megfelelő reformját és törvényes rendezését szükségesnek tartja és utasítja a pénzügyminisztert, hogy terjesszen megfelelő törvényjavaslatot mielőbb a Ház elé.”⁷

A képviselő február 15-én mondta el az indítvány részletes indoklását, amelyben a kataszteri felmérés hiányosságaira vonatkozó tapasztalatait is előadta.⁸ Aggodalmát fejezte ki a munkálatok lassúsága miatt („ha a mai tempóban és különösen a mai rendszerrel folyik tovább a felvétel, akkor nem hogy 72 év múlva, de sohasem fog Magyarország rendezett kataszterrel birni”), és állítása igazolására a felmérések

⁵ LÁZÁR PÁL: Kataszteri bajok. *Magyarország*, 14. (1907) 29:13. (febr. 3.). Teljes szövegét l. a cikket követően.

⁶ *Magyar Életrajzi Lexikon, 1000–1990*. Szerk.: KENYERES ÁGNES. Bp., 2001. (<http://mek.oszk.hu/00300/00355>) *Nemzeti évfordulóink, 2006*. Főszerk.: ESTÓK JÁNOS. Bp., 2005. Ezek forrásai: *Sturm-féle országgyűlési almanach 1905–1910*. Szerk.: FABRO HENRIK–UJLAKI JÓZSEF. Bp., 1905. 322. *Sturm-féle országgyűlési almanach, 1906–1911*. Szerk.: FABRO HENRIK–UJLAKI JÓZSEF. Bp., 1906. 155–156.

⁷ Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. XI. kötet. Bp., 1907. 386. iromány (460.). Pontatlanul idézi: Az országos kataszteri fölmérés. *BH*, 27. (1907) 33:3. (febr. 7.)

⁸ Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. VI. kötet. Bp., 1907. 109. országos ülés (1907. február 15.) 375–383.

rendszerének fejlődésére is visszatekintett. A telekkönyvi betétekhez szükséges helyrajzi felméréseket nem szakavatottak, hanem bárki elvégezhetette, amely jelentős érdeksérelmeket okozott és a mérnöki ellenőrző felmérések a kataszteri felméréstől vonták el a szakszemélyzetet.

Lázár a problémát úgy tartotta orvosolhatónak, ha a külföldi – francia, porosz – példák mintájára a műszaki nyilvántartást képzett és a közhitelesség felelősségével és jogával bíró műszaki személyzet végzi el. *„Azt hiszem, hogy ha mi egy vegyes rendszert fogadnánk el, mindenütt a területnek megfelelő mérést eszközölve, nem volna sok, hogy ha 10 évet állapítanánk meg törvényesen, mint olyan időt, amely idő alatt Magyarország összes meglévő, most megbízhatlan felmérései helyesbítetténe, részint úgy, hogy reambulálnák azokat, amelyeket lehet, részint úgy, hogy megújítanák azokat, amelyeket nem lehet. Amely területek pedig még nincsenek felmérve, azokat újra felmérnék. Ezen időszak alatt ezt a munkát igenis teljességgel be lehet végezni. Nálunk most nincs egységes rendszer, mert nincs törvénykezésünk, amely bizonyos rendszert megállapítana; nálunk most minden központi felmérési felügyelő a saját feje szerint végzi el a hozzá tartozó országrészben a munkálatot. Ennek azután megvannak a következményei.”* Megemlítette továbbá, hogy a minisztériumok egymás tevékenységéről nem tudva azonos vagy hasonló munkákat végeznek el egyidejűleg vagy egymást követően, amely az érintett települések terheit is nagy mértékben növelik.

Wekerle Sándor miniszterelnök – mint pénzügyminiszter – válaszában ugyancsak röviden visszatekintett a magyar kataszteri felmérésekre, *„melyekre vonatkozólag kénytelen vagyok előrebecsátani, hogy nem tudom, micsoda intencióval rendelték el azokat 1849-ben? Valószínűleg a szolgáltatás, az adózás szempontja volt a döntő. De 1867 óta, amióta a magyar kormány átvette az ügyek vezetését, többé nem az adózási szempont volt a döntő”,* és ennek alátámasztására a magassági pontok rögzítésére fektetett különös hangsúlyt említette.

■ Wekerle Sándor (1848–1921) politikus, pénzügyminiszter (1889–1892, 1906–1910, 1917–1918), kereskedelemügyi miniszter (1892), miniszterelnök (1892–1895, 1906–1910, 1917–1918), rövid ideig honvédelmi, horvát–dalmát–szlavón tárca nélküli, igazságügyi-, földművelésügyi és belügyminiszter is. Az MTA tagja (A kép 1910-ben készült. Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár)

Wekerle nem titkolta, hogy a kérdésnek nem lévén közeli ismerője, konzultált az ahhoz értő szakemberekkel: *„A mi kataszteri felmérésünk tekintetében igyekezem magamnak szakszerű tájékozást is szerezni, és pedig azért, mert körülbelül tizenkét esztendeje távol lévén e branstól, azóta csak távolról tudtam figyelemmel kíséreni. De higgye el a t. képviselő úr, hogy nemcsak az ott működő szakközegek véleményére adtam, de más, igen magas színvonalon levő egyének kritikáját is meghallgattam, és arra az örvendetes meggyőződésre jutottam, hogy a mi kataszteri felmérésünk igen magas színvonalon álló kataszteri felmérés.”*

A miniszter(elnök) elismerte, hogy szükséges az új felmérés és egy olyan ideális nyilvántartás, amely minden változást azonnal bevezet a térképeken – Lázár Pál közbeszólt: *„Csak ezt akartam”* –, és megnyugtatta a jelenlévőket, hogy a kataszteri térképeket olyan biztonságosan és szakszerűen kezelik, hogy azokba hamis adatot bevezetni, sőt még lemásolni sem lehet, de az államnyomda útján sokszo-

rosított szelvények olcsó áron rendelkezésre bocsáthatók. Kijelentette azonban, hogy nem tudja a műszaki szervezetet bővíteni, „mert hiába állítok fel felügyelősegeket, ha műszakilag képzett, bedolgozott közegeim nincsenek. Én annyit állíthatok fel, amennyit okszerűleg új erővel fel tudok szerelni. (Igaz! Úgy van!) Az előhaladásnak tempóját is ez adja meg.”

Wekerle kijelentette, hogy „igenis gondunk lesz arra, hogy először a térképtárak szaporíttassanak, nem hivatalok útján, hanem decentralizáltassanak a térképtárak, hogy azok a közönségnek hozzáférhetővé tétessenek. Mert ma az egész országban öt helyen van térképtárunk; gondját ejtjük annak, hogy ezek a parcellázások ne csak ott vezettessenek keresztül a kataszteri térképekben, ahol már a betétszerkesztés megtörtént, hanem egyebütt is keresztülvezettessenek, hogy legalább most ne augmentáljuk azokat az indokokat, amelyek újabb kataszteri felmérést tesznek szükségesé.”

A miniszterelnök–pénzügyminiszter úgy vélte, hogy válaszában elegendő bizonyítékát szolgáltatotta annak, hogy a kormány a kérdést már az indítvány előtt is hosszan és behatóan tanulmányozta és a szükséges első lépéseket meg is tették (felmérési felügyelőségek számának szaporítása), továbbá az igazságügyminiszterrel meg fogják találni a módját annak, hogy a műszaki nyilvántartást is megoldják, ezért kérte az indítvány mellőzését. Lázár Pál a válaszban megnyugodva, még javasolta, hogy a jogi, gazdasági és műszaki kérdések egyöntetű megoldása érdekében francia és német mintákhoz hasonlóan hozzanak létre szaktanácsadó szervként egy országos felmérési bizottságot, majd az indítványát visszavonta.

Az indítványt a sajtó is figyelemmel kísérte, így az indítványtétel bejelentéséről (február

2.), annak benyújtásáról (február 7.), másnapi szóbeli indoklásáról (február 14.) és végül a képviselőházi felszólalásról (február 16.) is tudósított, de a részletekről nem vagy csak rövidítve, esetleg torzítva számolt be.⁹ A *Kataszteri Közlöny* szerkesztősége éppen ezért a teljes szöveg közzétételére vállalkozott, mert „úgy a megokolást, mint a pénzügyminiszter úr Ö Excellentijának arra adott válaszát, mint a felmérés testületének ez idő szerinti krónikása reánk nézve oly fontosnak és érdekesnek tartjuk, hogy azokat az Országgyűlési Értesítő nyomán szószerint közölni annál is inkább kötelességünknek tartjuk, mert a napilapok idevonatkozó közlései nagyon önkényesen vannak megcsonkítva.”¹⁰ Az elhangzottak a szerkesztőséget is megnyugvással töltötte el, „eszerint tehát remélnünk lehet, hogy nincs messze az az idő, midőn intézményünk törvényes alapon bele helyezkedik állami háztartásunk szervezétébe, hogy rendeltetésével mentől hathatósabban szolgálhassa az ország jóllétét.”

Antalfy Andor

Wekerle Sándor miniszterelnök–pénzügyminiszter Lázár Pál képviselőnek adott válaszában kitért arra, hogy a kataszteri felmérés kérdésében a szakértőktől tájékozódott. Ezek egyike lehetett a Pénzügyminisztérium IX. főosztálya (Országos kataszteri felmérés, földadó-nyilvántartás és állami nyomda) 18. ügyosztályának (Országos kataszteri felmérés és állami nyomda) egyik központi felmérési felügyelője, bankfalvi Antalfy Andor, aki a *Magyarországban* megjelent cikkekre az osztály nevében már 1907. február 6-án véleményt készített. A *Felmérési törvény és mérnöki nyilvántartás kérdése* előterjesztéshez áttekintette és csatolta – a sajnos ma már azonosíthatatlan helyen található vagy megsemmisült – hivata-

⁹ *BH*, 27. (1907) 40:2., 5. (febr. 15.), 41:3. (febr. 15.); *Pesti Hírlap* (=PH), 29. (1907) 29:5. (febr. 2.), 33:3. (febr. 7.), „Majd a tanár úr, Lázár Pál, indokolta meg a minap bejegyzett indítványát, mely szolt a kataszteri fölmérés reformjáról. És a tanár úr megint rosszul járt, akár csak a kilogrammal. Itt a háromszögszelvényekbe gabalyodott bele. Wekerle egy darabig hallgatta megokolását, aztán hirtelen megkérdezte tőle, hogy tulajdonképen mi is az a háromszögszelvény? Hát tudta? Dehogy! A feleletet is a miniszterelnöknek kellett megadnia. És Lázár Pál beszéde után Wekerlének kellett megértetnie a Házzal, hogy miben is áll a kataszteri fölmérések kérdése. Lázár Pált annyira meghatotta a miniszterelnök figyelme, hogy nyomban visszavonta indítványát.” 41:2. (febr. 16.); *Népszava*, 35. (1907) 29:3. (febr. 2.), 40:2. (febr. 14.), 41:3. (febr. 16.).

¹⁰ Az országos kataszteri felmérés a képviselőházban. *Kataszteri Közlöny* (=KK), (1907) 2:47–61.

li ügyiratokat is. Bár a szöveg sokszorosítással készült, eddig csak két példányát leltük fel, és annak tartalmára szakirodalmi hivatkozást még Antalfy Andor munkáiban sem találtunk.¹¹ Adattartalma miatt a kataszteri felmérések történetéhez számos szempontból jól hasznosítható, ezért annak – modern helyesírással és központosítással történő – teljes közlésére vállalkozunk.

A római katolikus bankfalvai Antalfy család több generáción keresztül Kassán lakott, a család férfitagjai a városi adminisztrációban vállaltak állást.¹² Antalfy Flórián városi nemes kancellista és Lengyel Anna (1823–1885) házasságából három gyermek született, Lajos, József és Mária. József (1835–1893) és az ugyancsak kassai Knopper Ernesztina Lujza (1841–1914) ismert gyermekei voltak Andor Árpád Flórián (1862–1944), Lajos István József (1864–?) és Anna (1867–1908). József városi accessista (járulnok, hivatalsegéd), városi hivatalnok, majd városi nemes aljegyző volt gyermekei születésekor, anyja halálakor pedig nyugdíjas városi jegyző.

Antalfy Andor 1862. május 23-án született Kassán, és 82 éves korában, 1944. október 17-én Budapesten hunyt el. Felesége a Szepesiglón 1871 körül született Antal Gizella Augusztá volt, házasságukban négy gyermek született, Irén Ernesztina Hermína (*1892), Gizella (1889–1975), Lenke és Andor Árpád (1896–1903).¹³

Antalfy középiskolai tanulmányait a kassai főreáliskolában végezte, itt érettségizett

1880-ban.¹⁴ A kataszteri szolgálatnál teljesített karrierjének történetét a szervezetnél vezetett törzsönyvlapokból nem tudjuk rekonstruálni, mert az ő adatlapját bizonyára a pénzügyminisztériumi személyzeti anyagba vitték át. A korabeli címtárak, hivatalos, szak- és napilapok adataiból azonban felvázolhatjuk a szakmai életútját. A pályája sikeres, előmenetele az általánosan jellemző fokozatokból állt, szolgálati ideje végére a legmagasabbra is eljutott. Először napidíjas írnök volt, majd 1883 őszén a rendszeresített állományba került felmérési növendékként.¹⁵ A teljesítménye és a szolgálati ideje alapján folyamatosan emelkedett a ranglétrán: mérnöksegéd (1885), II. osztályú háromszögelő segéd (1887), másodosztályú mérnök (1891), főmérnök a IX. fizetési osztály harmadik fokozatában (1894), felmérési felügyelő a VIII. fizetési osztály 3. fokozatában (1896), mint ilyen a VIII. fizetési osztály 2. fokozatában (1898), központi felmérési felügyelő (1899), mint ilyen a VII. fizetési osztály 2. fokozatában (1901).¹⁶

Antalfy szolgálati helyeiről keveset tudunk. 1884-ben a 7. felmérési felügyelőség-nél (Vác, Pest megye), 1886-tól a 3. felügyelőség-nél (Budapest), 1887-től 1890-ig a Háromszög-méreti Hivatalnál szerepel a tiszti címtárban; 1891/1892-től a Pénzügyminisztérium kataszteri felmérést irányító – 21. Állandó kataszter, 1901-től Országos kataszteri felmérés és állami nyomda, 1906-tól 18., azonos nevű – ügyosztályán dolgozott mint mérnök (1892–1894), főmérnök (1895–1895), felmérési felügyelő

¹¹ Földmérési és Távérzékelési Intézet Könyvtára, A 50. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Fond 165. Antalfy Andor ny. miniszteri tanácsos hagyatéka, 165/1236. ANTALFFY ANDOR: A magyar állami földmérés. *Térképészeti Közlöny*, III. (1933–1934) 1–2:9–51. I–III. mell.

¹² A család tagjait a kassai Szt. Rozália temetőben helyezték végső nyugalomra. WICK BÉLA: *Kassa régi temetői, templomi kriptái és siremlékei*. Košice, 1931. 59.

¹³ A családi adatokat a FamilySearch (www.familysearch.org) és a Magyar Családtörténet-kutatók Egyesülete honlapján (www.macse.hu) található adatbázisokból gyűjtöttem.

¹⁴ Iskolatársak találkozása. *BH*, 25. (1905) 164:9. (jún. 16.)

¹⁵ *BH*, 3. (1883) 268:2. (szept. 29.)

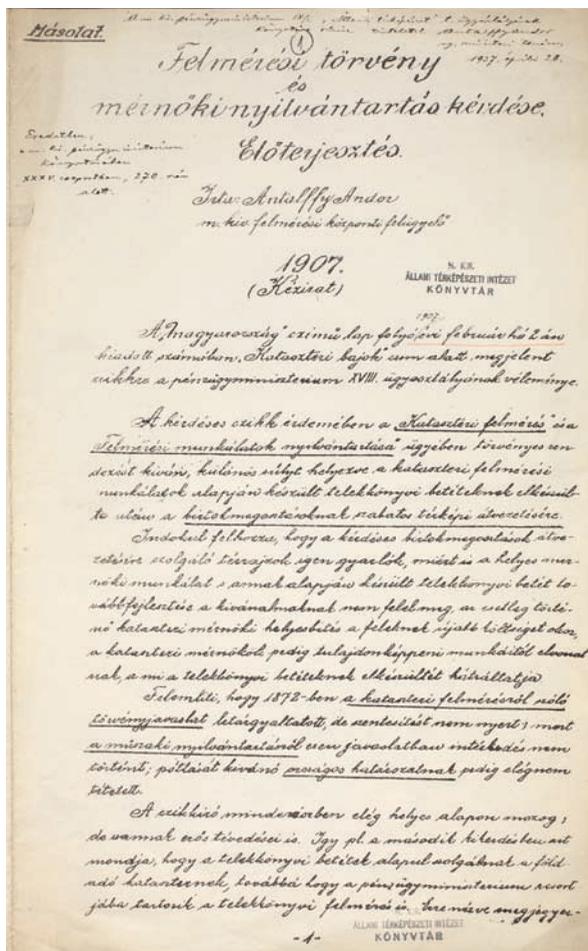
¹⁶ *Pénzügyi Közlöny* (= *PK*), 12. (1885) 15:206. (ápr. 27.), *PK*, 14. (1887) 16:203. (máj. 18.), *PK*, 18. (1891) 7:176. (ápr. 21.), *BH*, 11. (1891) 108:5. (márc. 2.), *PK*, 21. (1894) 7:84. (márc. 1.), *BH*, 14. (1894) 61:16. (márc. 2.), *KK*, 5. (1896) rk:2. (júl. 5.), *PH*, 18. (1896) 196:12. (júl. 18.), *PK*, 23. (1896) 19:442. (júl. 25.), *PK*, 25. (1898) 13:664. (máj. 20.), *KK*, 7. (1898) 6:154. (jún. 16.), *PK*, 26. (1899) 14:404. (jún. 10.), *BH*, 19. (1899) 163:13. (jún. 14.), *PK*, 28. (1901) 10:295. (máj. 1.).

(1897–1918), 1910–1918 között egyben pénzügyi főtanácsos, a 18. ügyosztály vezetője, 1918-tól címzetes miniszteri tanácsos.¹⁷

Jó munkáját uralkodói elismerés is jutalmazta: 1909-ben pénzügyi főtanácsosi címet nyert és a VI. fizetési osztályba sorolták át. 1913-ban „a Romániával kötött s az 1888. évi XIV. tcikkkel becikkelyezett határegyezmény VII. cikke alapján fogamatba vett határrendezési munkálatok előkészítése és ellenőrzése körül teljesített szolgálata elismerésül” a III. osztályú vaskoronarendet nyerte el. 1917-ben az új király a hadszíntéren kelt legfelső elhatározással miniszteri tanácsosi címet adományozott neki, végül 1918 végén a magyar kormány az V. fizetési osztályba állami földmérési igazgatóvá nevezte ki.¹⁸

Az 1921 nyarán felállított és működését megkezdő, 1927-ig tevékenykedő Határmegállapító Központ munkájában Antalfy Andor a Pénzügyminisztérium képviselőjeként vett részt.¹⁹ 1925-ben nyugálományba vonult, 1925–1929 között tagja a fővárosi törvényhatósági bizottságnak.²⁰

Nem ismert, hogy Antalfy vezetői utasításra vagy szakmai elhivatottságból indítva saját kezdeményezéséből készítette el a 18. (kataszteri) ügyosztály véleményét a *Kataszteri bajok* cikkben foglaltakra, de inkább az előbbi vélelmezhető, hogy a miniszter számára felkészítő anyagot nyújtson az osztály. Részletesen felsorolta a kataszteri felmérés törvényes rendezésére tett minisztériumi és törvényhozási eseményeket, megadva és csatolva a vonatkozó ügyiratokat is – bár volt, amit már ő sem talált az irattári helyén. Felsorolta a felmérési munkálatokat érintő-módosító kapcsolódó törvényeket és rendeleteket, valamint részletesebben foglalkozott a

■ Antalfy Andor előterjesztésének első oldala (Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattár, Fond 165/1236.)

mérnöki (műszaki) nyilvántartás kérdésével, problémáival is, javaslatot téve a helyzet gyors intézkedéssel történő legalább részbeni kezelésére. Végső soron azonban ő is azt javasolta, hogy a felmérés törvényi szabályozása elengedhetetlenül szükséges, ugyanakkor annak mérlegelését is javasolja, hogy a méterrendszerre – ha fokozatosan is – de át kell térni.

¹⁷ Magyarország tiszti cím- és névtára, 1884:158., 1886:192., 1887:192., 1888:237., 1889:238., 1890:205., 1892:184. SZÉKELY VERA: A központi államigazgatás tisztségviselői a dualizmus korában. 3. rész: Magyar Királyi Pénzügyminisztérium. Bp., 1985. 17., 78., 92., 96–97.

¹⁸ BH, 29. (1909) 55:10. (márc. 6.), PK, 36. (1909) 9:298. (márc. 10.), PK, 40. (1913) 30:1281. (dec. 1.), PK, 40. (1913) 30:1281. (dec. 1.), PK, 46. (1919) 1:67. (jan. 1.)

¹⁹ SUBA JÁNOS: Adalékok a trianoni határ megállapításához Vas vármegyében. *Vasi Szemle*, 44. (2000) 3:302–309. SUBA JÁNOS: Egy határmegállapító bizottság anatómiája: A magyar-csehszlovák határmegállapító bizottság szervezete 1921–1925. „... ahol a határ elvált”. *Trianon és következményei a Kárpát-medencében*. Szerk.: PÁSZTOR CECILIA. Balassagyarmat, 2002.

²⁰ Antalfy Andor sem a *Magyar Életrajzi Lexikon*, sem az *Új Magyar Életrajzi Lexikon* kötetében nem kapott szócikket. Életét és irodalmi munkásságát GULYÁS PÁL: *Magyar írók élete és munkái*. I. kötet, Bp., 1939. 659. nyújtja. Gulyás szerint 1891-ben került Antalfy a Pénzügyminisztériumba.

Kataszteri bajok

IRTA: LÁZÁR PÁL

Budapest, február 1.

Az ingatlan tulajdonjogának biztonságát a telekkönyvi fölmérés alapozza meg. Ahol a telekkönyvi fölmérés alapja ingatag, ott tág kaput nyitunk az ingatlantulajdon kikezdésének, elsjátításának. A birtokperек egész sorozata onnan ered, hogy Magyarország nagy részében még mindig nem készültek el a megbízható telekkönyvi betétek. Az ország túlnyomó részében még mindig csak azon fölületes, jóformán csak becslés alapján készült telekkönyvi betétekkel rendelkeznek, amelyeket az 1849-ik évi úgynevezett októberi császári pátens rendelt el. Ezek tudvalevőleg a földadó-kataszter létesítése céljából készültek s ezen célnak a tág hibahatárokkal készült felvételek jól-rosszul meg is feleltek. A földadó kivetésére ugyanis nem nagy szerepet játszik a birtoknagyság abszolút pontossága, hanem az a fontos, hogy a földbirtok művelési ág és jövedelem szerint, tehát termőképességre nézve mily osztályba soroztatik.

Másképp áll a dolog napjainkban. Az 1886-ik évi XXIX. t.-cikk a régi megbízhatatlan *telekjegyzőkönyvek* helyébe az egész ország területére nézre egységes terv szerint pontos *telekkönyvi betétek* készítését rendelte el. Ezek természetesen szintén alapul szolgálnak a földadó-kataszternek is, de emellett teljesen megbízható területi adatokat kell, hogy feltüntessenek, hogy a birtokpörök eldöntésében bizonyító erejű adatokat szolgáltatassanak. A Pénzügyminisztérium tehát, amelynek reszortjába tartozik a telekkönyvi fölmérés, nagy költséggel, nagy körültekintéssel és lelkiismeretességgel készítteti a megbízható telekkönyvi betéteket. Ha e téren valami kifogásolni való van, az csak az lehet, hogy nem törvény intézkedik azonos elvek és azonos szabályok megtartásáról, s így e rendkívüli fontosságú ügy mikénti végrehajtása a hivatal mindenkori főnökének egyéni belátásától függ.

Ugyanis a magyar kormány már 1872-ben készített törvényjavaslatot a fölmérésről, de miután ez nem intézkedett a megbízható fölmérés egyik sarkalatos feltételéről, a *műszaki*

nyivántartásról, ezen törvényjavaslat szentesítést nem nyert. Csodálatos, hogy dacára annak, hogy a parlament országos határozattal utasította a pénzügyminisztert a törvényjavaslat kiegészítésére és újból való beterjesztésére, ez mai napig sem történt meg. Pedig hát ez ügyet – s pedig sürgősen – törvényesen kell rendezni. Nemcsak azért, hogy az adminisztrációra és a műszaki kivitelre vonatkozólag egységes eljárás biztosíttassék, hanem elsősorban azért, hogy szűnjék meg a nyilvántartás körül manapság fennálló azon visszás helyzet, hogy a birtokmegosztásnál eszközölt bejegyzések teljesen tönkreteszik a betéti térképek eredeti értékét. Micsoda abszurd állapot az, hogy egyrészt az állam drága pénzen elkészítteti az abszolút pontosságú betéti térképeket, másrészt megengedi azok önkényes meghamisítását. Hogyha valaki földjét fel akarja osztatni, úgy bárki által készíttet egy rendszerint felületes, teljesen megbízhatatlan helyszínrajzi térképet és ennek alapján lesz a sok millió költséggel készült betéti térkép megrontva és meghamisítva. A magyar igazságszolgáltatás gúnyjára azután az ilyen, teljesen felelősség nélkül készült felmérések alapján hozza meg a telekkönyvi hatóság is az ő végzéseit.

Igaz, hogy ha magánosok szembeszökő hibákkal készült terveket nyújtanak be, úgy az állam saját költségén új terveket készíttet. Statisztikai kimutatások szerint körülbelül 10 százaléka a benyújtott terveknek teljesen hasznavethetetlen és újakkal pótlendő. Eltekintve attól, hogy ilyképpen a kataszteri mérnökök elvonatnak az ő tulajdonképpeni munkájuktól, és a betétek elkészülése emberöltőn túl éró időre halasztódik, új költség hárul a felekre is, akiknek szükséges napszámosokat, kocsikat, faanyagot és lakást kell adniok.

Az ingatlan tulajdon jogbiztonsága tehát sürgősen megköveteli, hogy az országos kataszteri fölmérés és a műszaki nyilvántartás ügyének törvényes rendezése tovább el ne odáztassék.

Felmérési törvény és mérnöki nyilvántartás kérdése (Előterjesztés)

Írta: Antalffy Andor m. kir. felmérési központi felügyelő, 1907 (Kézirat)²¹

A „Magyarország” című lap folyó évi február hó 2-án kiadott számában „Kataszteri bajok” cím alatt megjelent cikke a Pénzügyminisztérium XVIII. ügyosztályának véleménye.

A kérdéses cikk érdemében a „Kataszteri felmérés” és a „Felmérési munkálatok nyilvántartása” ügyében törvényes rendezést kíván, különös súlyt helyezve a kataszteri felmérési munkálatok alapján készült telekkönyvi betéteknek elkészülte után a *birtokmegosztásoknak szabatos térképi átvezetésére*.

Indokul felhossa, hogy a szóban levő birtokmegosztások átvezetésére szolgáló térrajzok igen gyarlók, miért is a helyes mérnöki munkálat s annak alapján készült telekkönyvi betét továbbfejlesztése a kívánalmaknak nem felel meg, az esetleg történő kataszteri mérnöki helyesbítés a feleknek újabb költséget okoz, a kataszteri mérnökök pedig tulajdonképpeni munkáitól elvonatnak, ami a telekkönyvi betéteknek elkészültét hátráltatja.

Felemlíti, hogy 1872-ben a *kataszteri felmérésről szóló törvényjavaslat* letárgyaltatott, de szentesítést nem nyert, mert a *műszaki nyilvántartásról* ebben a javaslatban intézkedés nem történt, a pótlását kívánó *országos határozatnak* pedig elég nem tétetett.

A cikkíró minderezsben elég helyes alapon mozog, de vannak [erős] tévedései is. Így pl. a második bekezdésben azt mondja, hogy a telekkönyvi betétek alapul szolgálnak a földadókataszternek, továbbá hogy a Pénzügyminisztérium ressortjába tartozik a telekkönyvi felmérés is. Erre nézve megjegyzem, hogy a földadókataszternek a telekkönyvi betét nem szolgál alapul, hanem ellenkezőleg.

A telekkönyvi betétek szerkesztéséről szóló 1886:XXIX. tc. 3. §-ának 7. bekezdése szerint a 4 rovatba a kataszteri felmérés alapján jegyzendő be a terület. A telekkönyvi betéteket nem a Pénzügyminisztérium, hanem az Igazságügyminisztérium készíteti, továbbá a Pénzügyminisztériumnak ügykörébe nem telekkönyvi, hanem kataszteri felmérés tartozik. Téves, hogy a telekkönyvi betétszerkesztésnél való kataszteri mérnöki eljárás az illető felmérési hivatal mindenkori főnökének egyéni belátásától függ, mert az szabályozva van (1894. évi 9324. számú „Eljárási utasítás a felmérési munkálatok nyilvántartásával megbízott kataszteri mérnökök számára”,²² valamint egyéb kapcsolatos rendeletek).

Tényleg nincs törvényünk sem a kataszteri felmérésről, sem a kapcsolatos mérnöki nyilvántartásról. Kezdeményezés s törvényhozási tárgyalás azonban történt.

A *kataszteri felmérésről törvényjavaslatot Lónyai pénzügyminister* 1870. március 19-én nyújtott be a képviselőházhoz. De mert ebben a felmérések közhitelességére és a tényleges birtokállapotnak bizonyítékképes kimutatására megkívántató kellékek hiányoztak, visszavonatott, átdolgoztatott, s *Kerkápoly* pénzügyminister által 1872. december 7-én újból benyújtatott (1872. évi 67957. számú ügyiratunk). Ennek a törvényjavaslatnak tárgyalása 1873. november 18-án befejeztetett; elfogadott, de szentesítés alá bocsátása egyelőre függőben hagyatott; nevezetesen abból az okból, mert abban a felmérési munkák nyilvántartása iránt kellő gondoskodás nem történt. Ugyanekkor hozott országos határozattal azonban felhivatott a pénzügyminister, hogy a kataszteri felmérés nyilvántartásáról minél előbb s mindenestre oly időben nyújtson be törvényjavaslatot, hogy az a kataszteri felmérésről szóló törvényjavaslattal egyidejűleg le-

²¹ Eredetben a m. kir. Pénzügyminisztérium könyvtárában XXXV. csoport, 220. szám alatt. Antalffy Andor (utólagos autográf feljegyzés a FÖMI Könyvtárának példányán).

²² A rendelet 1894-ben Antalffy Andor gondozásában jelent meg, majd a kapcsolódó rendeletekkel később együtt is: *Az 1894. évi április hó 9-én 9324. szám alatt kelt pénzügyminiszteri rendelettel kiadott eljárási utasítás a felmérési munkálatok nyilvántartásával megbízott mérnökök számára*. A m. kir. igazságügyminisztériumnak 1893. évi május hó 26-án 19665/IM. szám alatt kelt rendeletével kiadott telekkönyvi betétszerkesztési utasítás vonatkozó szakaszaival; valamint a kapcsolatos igazságügyi, földművelésügyi, kereskedelemügyi, belügyi és pénzügyminiszteri rendeletekkel, nem különben gyakorlati eljárási útmutatókkal kiegészítette: Szikszay Elek m. kir. pénzügyi főtanácsos, felmérési központi felügyelő. Bp., 1910.

gyen szentesítés alá terjeszthető (A Pénzügyminisztérium 10 évi működéséről 1905-ben megjelent mű 461. oldalán).²³

Úgyanakkor felhívott a minisztérium arra is, hogy tegyen javaslatot arra nézve, hogy a kataszteri felmérésről nyerendő birtokállási adatok a hitellekkönyvnek kiigazításánál miként legyenek felhasználandók.

(A rendelkezésre álló, ide vonatkozó 1872. évi 3456/PM, 47072., 66329. és 67957., továbbá 1873. évi 4839/PM és 1874. évi 961/PM számú ügyiratok tisztelettel ide csatoltatnak.)

(A kataszteri felmérésről szóló törvényjavaslat az 1872–75. évi országgyűlés 148., 156., 159., 164., 166., 167., 170., 186., 193., 195., 215. és 306. számú ülésein tárgyalatott. Előfordul az 1872–75. évi országgyűlési irományokban: 143., 459., 486., 504., 541., 556. és 629. irományszámok alatt, továbbá a *napló* II. kötetének 208. oldalán, VII. 264. és 349. old., VIII. kötet 15–16., 28–32., 50–55., és 340. oldalain, IX. kötet 35., 70., 311. oldalain és a XIII. kötet 272. oldalán. Jelentősebb részek aláhúzással jeleztettek).

Az említett előbbi országos határozat folytán a kataszteri felmérések nyilvántartására vonatkozó törvényjavaslat és annak indoklása a Pénzügyminisztériumban elkészítetett s 1875. évi 4737. szám alatt tárgyalatott, az ügyirat azonban fel nem található. Az 1875. évi iktatókönyvünk szerint a jelzett ügy a most említett szám alatt szerepel; de az elintézés rovata üres. Az illető irattári nyilvántartási könyvben pedig az irattári jelzés rovatában ironnal a következő régi bejegyzés foglaltatik: „Approbatio végett Ő Exelentiájánál”.

Tisztelettel alulírott felmérési központi felügyelő korábbi időkben hallomásból értesült arról, hogy ily törvényjavaslat készült; azt ismételtlen kereste, de fel nem találta, sem arról egyéb tudomására nem jutott.

Tényleg ily irányú törvényjavaslat tárgyalás alá nem is került.

Az országos kataszteri felmérésnek tulajdonképpeni alapját az 1849. évi október 21-iki patens képezi. Törvény hiányában ez alapon folytatott. Amennyiben pedig tör-

vényessége kérdés tárgyává tétetett, utalás történt a hivatkozott patensre, annak alapján hosszas gyakorlatra, továbbá hogy költségei évenként a törvényhozás által megszavaztatnak; a törvényhozás ezen felmérésnek létezését és folytatását feltételezve, annak a földadóra szolgáló célját az 1875. évi VII. tc. 35., 53. és 58-§-aiban (utóbbi b/ pontjában) elismerte, sőt az 1886. évi XXIX. tc. 3. §-a szerint a telekkönyvi betétekbe a területadatoknak a kataszteri felmérés alapján való feltüntetését el is rendelte.

A kataszteri felmérés törvényességének kérdése különösen a községi szolgálmányok előállításának indokából tétetett szóvá s tétetik tapasztalásaink szerint ez idő szerint is.

Szóvá tette azt a belügyminiszter úr 1882. évi 34360. számú ügyiratunknak tanúsága szerint is. A tényállásról a fent jelzett irányban tájékoztatván az 1882. évi 66800. számú ügyiratunk szerint – bár kijelentette, hogy a törvény és nevezetesen az 1875. évi VII. tc. által utólag szentesített kifogástalan gyakorlatnak nem nézheti – a jelzett itteni felfogáshoz hozzájárul.

Hogy különösen a községi szolgálmányok tekintetében nagyobb összeütközések nem voltak, az sok esetben a közigazgatási tisztviselők előzékenységének és a felmérési tisztviselők tapintatos eljárásának köszönhető.

Az országos kataszteri felmérésnek eljárását műszakiakban *felmérési utasításaink* szabályozzák (az első magyar 1869-ben adatott ki; a mai kívánalmaknak megfelelő új utasítás 1904-ben 1583. szám alatt); a községi szolgálmányok előállítása iránt az évenként kiadott „Előirányzatok” (legutóbbi 1906. évi 91342. szám alatt adatott ki) intézkednek.

A kataszteri felmérési munkálatoknak kiigazítása történt részben a *földadó-szabályozás*, majd a *földadó-kataszteri munkálatok nyilvántartása* érdekében.

A földadó-szabályozás befejeztével megindult *mérnöki nyilvántartás* főként a községi nyilvántartók által felvett nyilvántartási jegyzékekben foglalt és a kataszteri birtokívekben

²³ *A magyar Pénzügyminisztérium tíz évi működése, 1895–1905.* Bp., 1905.

már átvezetett birtokmegosztásoknak a kataszteri térképeken való átvezetését célozta. E feladathoz hozzájárult 1888-tól a telekkönyvi betétszerkesztésnél való közreműködés, majd a kész betétekben telekhatóságilag érvényesített birtokmegosztásoknak kataszteri mérnöki érvényesítése. A feladat folyton bővült, kellő munkaerő hiányában kellően előrehaladni nem bírtunk.

Hogy a lényegesebbet megmentsük, mindenek felett pedig a betétekkel a kapcsolatot fenntartsuk, fősúlyt a már kész telekkönyvi betétekben telekhatóságilag átvezetett birtokmegosztásoknak kataszteri mérnöki érvényesítésére kellett fektetnünk, s ma tulajdonképp ez képezi a kataszteri mérnöki nyilvántartásnak tárgyát.

A teendők a felmérési felügyelőségek keretén belül bonyolítottatnak le s a szükséges helyszíni eljárások kijelölt kataszteri mérnökök által láttatnak el. Külön önálló berendezést e nyilvántartás munkaerő hiányában nem nyert.

Most tehát némileg rendszeres mérnöki nyilvántartásunk csupán ott van, ahol a telekkönyvi betétek elkészültek és a közforgalomnak átadattak. Baj, hogy itt is azonban a mérnöki nyilvántartás csakis azokra a birtokmegosztásokra terjed ki, amelyek telekkönyvi érvényesítését a felek kérték, mert a szerzett nyilvántartási jogok bekebelezését a felek érdekeik ellenére nagy arányokban elmulasztják. Így tehát az egyéb birtokmegosztások csak a kataszteri birtokívekben jutnak kifejezésre, a községi nyilvántartó útján a felek bejelentésére, s a fentiek szerint tehát jórészt mérnöki közbenjárás nélkül.

Egyébként a földadó-kataszteri munkálatoknak nyilvántartását szabályozó 1885. évi XXII. tc. s ennek végrehajtása iránt kiadott 1885. évi 45055. számú utasítás mérnöki közreműködést nem feltételeznek, bár a helyes megoldás a birtokmegosztásokra nézve azt kívánná. A gyakorlatlan nagyobb mérvű változásoknak eseteiben kataszteri mérnöki közbenjárás *mérnöki helyszínelés* címén mégis megtörténik.

A telekkönyvi betéteknek közforgalomba adása után az előállott s telekhatóságilag le-

tárgyalt birtokmegosztásoknak a telekkönyvi betétekben való érvényesítését az 1888. évi 3834/I.M.E. számú rendelet szabályozza. Az 1888. évi 64737. számú körrendeletünk szerint pedig kötelező ez a földadó-kataszter nyilvántartása érdekében eljáró *kataszteri mérnökre* is. Az 1888. évi 3834/I.M.E. számú rendeletben kiemelkedő mozzanat az, hogy a birtokmegosztásokról a kataszteri térkép méretarányában *térrajzot* kíván. Az elintézés helyesége ezeknek a térrajzoknak minőségétől van feltételezve. Sajnos: e térrajzok nagyrészt igen gyarlók. A kataszteri mérnöknek megvan a helyesbítési joga a térrajz, illetőleg a terület tekintetében, de sokszor csak költséges helyszíni eljárással lehet ez. De előbb már a telekkönyvi hatóság a hiányos vagy hibás tervrajz alapján végzést hozott. Megvan az összeütközés a telekkönyvi hatóság és a kataszteri mérnök közt. Károsulnak mindenek felett a felek, meginog a munkálatokba, illetőleg a hatóságok eljárásába vetett bizodalom. De nagy kár háramlik ebből a szabatos mérnöki alapon felépült kataszteri és telekkönyvi munkálatokra is, mert minden esetet helyszínén meg nem vizsgálhatván, mindinkább hibás, a valóságtól lényegesen eltérő adatokkal telnek meg.

A visszasságokat, összeütközéseket ismerjük; azok megszüntetése iránt közel másfél évtized óta küzdünk. A legfőbb teendő az 1888. évi 3834/I.M.E. számú rendeletnek megfelelő módosítása. Konkrét javaslatunkat e részben is megtettük; nevezetesebbek: a térrajzoknak megfelelő szabatos szerkesztése, telekkönyvi végzés hozatalát megelőző kataszteri mérnöki eljárás, kataszteri mérnök üdvös közreműködésének kellő igénybevétele, egyáltalán egyszerűbb – minden kívánalmat kielégítő – eljárás.

Az 1888. évi 3834/I.M.E. számú rendelet revízióját állandóan sürgetvén az Igazságügyminisztériumnál, az most az 1907. évi 3863. számú ügyiratunk szerint a küszöbön álló telekkönyvi reform keretében célozza megoldani.

Kataszteri mérnöki nyilvántartásunk szűk körében azért mégis mindinkább üdvösebben érvényesül, bár mai kisebb feladatával szem-

ben is hiányos és feltétlenül szervezést igényel; mert a mai keretben más munkákkal kapcsolatban az egyéb teendők nagy mérvénél fogva folyton háttérbe szorul. Utal erre a Pénzügyminisztérium is a tíz évi működéséről 1905-ben megjelent műben (959. old.), amidőn a következőket mondja:

„Úgy az anya-, mint a társországokban mind hatékonyabbá válik a hiteltelekkönyvnek az országos kataszteri felmérés által való közérdekű támogatása, viszont mindinkább érvényesül az a felfogás is, hogy egyfelől a földadókatasztert és a hiteltelekkönyvet, másfelől pedig a közönséget is egyaránt jól, olcsón és gyorsan szolgáló mérnöki nyilvántartás létesíttessék.

Enélkül a végzett nagy felmérési munka meddő maradna, későbbi pótlása pedig aránytalanul nagyobb munkát, költséget, különösen pedig mivel sem pótolható időt igényelne.

E fontos kérdésnek a megoldása a jövő feladata, de a telekkönyvi betétszerkesztéssel kapcsolatos tárgyalások során e kérdés sem került ki a pénzügyi kormányzat figyelmét”.

A kataszteri mérnöki nyilvántartás megfelelő szervezését szorgalmazza a horvát kormány is. Már 1901-ben kilátásba helyezték (1900. évi 66156. szám).

Most újból kéri az 1906. évi 81251. számú iratunk szerint, ahol is e tárgyban Ő Excellentiája elé terjesztendő javaslatnak szükségességét már jeleztük.

Megállapodás történt erre nézve egyébként 1904. december 6-án az akkori pénzügyminiszter és igazságügyminiszter urak között szóbeli tárgyalásaik folytán; miből folyólag az 1905. évi március 2-án 112895/1904. szám alatt kelt átiratban a pénzügyminiszter úr Ő Excellentiája kijelentette, hogy „rendszeres mérnöki nyilvántartásnak életbeléptetése iránt késedelem nélkül intézkedni fog, mihelyt az igazságügyminiszter úr a viszont elvállalt feltételt, vagyis a tulajdonjogi átruházások telekkönyvi érvényesítésére bizonyos kényszerítő eljárást megvalósít”.

Utóbbinak megvalósítása felette fontos; kétségtelenül kívánatos mielőbb az adórendezés érdekében is. Ily módon valóban egybe-

hangzóvá válnék a telekkönyv és a földadókataszter.

A már tervezett *kataszteri mérnöki nyilvántartás tárgyát*, tekintettel a mi földadó-kataszteri nyilvántartásunkra, kizárólag a birtokmegosztások képeznék, elsősorban és feltétlenül a telekkönyvileg tárgyalt osztások.

Az eljárás alapját a kellően revideált 1888. évi 3834/I.M.E. számú rendelet képezné; megvalósítva egyúttal a telekkönyv és földadókataszter közt e részt még közelebbi, egyszerűbb kapcsolatot.

Szervezése, megvalósítása, adminisztratív úton az országos kataszteri felmérés keretén belül a lehető legegyszerűbb. A vezető gondolat: *a telekkönyvi hatóságok székhelyein nyilvántartó kataszteri mérnök*. Szükséglethez képest esetleg 2-3 telekkönyvi hatóságra nézve egy ily mérnök, sőt átmenetileg lehetne egyelőre a vármegye központján s egy-két jelentősebb helyén.

A nyilvántartó kataszteri mérnökök a mai felmérési felügyelőségekből, mint amelyek most a mérnöki nyilvántartást is teljesítik, különítenének ki; de továbbra is a felmérési felügyelőségek közvetlen felügyelete és ennek útján a Pénzügyminisztérium alatt állának.

A telekkönyvi hatóság és pénzügyigazgatósággal a szükséges kataszteri mérnöki teendők ellátása tekintetében közvetlenül érintkeznének, ezeknek egyaránt e részben műszaki segítő szerveket képeznék. A közönséggel szemben a szükséges kataszteri térképmásolatok kiszolgáltatása körül pótolnák a távol eső kataszteri térképtárat.

Egyelőre ott lenne (azokban a vármegyékben) szervezendő, ahol a telekkönyvi betétek készek vagy már nagy arányokban elkészültek. Így: Esztergom, Fejér, Baranya, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Bács-Bodrog, Csongrád, Bihar, Szabolcs, Hajdú, Szatmár, Jász-Nagykun-Szolnok, Heves, Nyitra és Pozsony vármegyében.

(Ausztriában a földadó-kataszteri nyilvántartás és a telekkönyv szempontjából szükséges kataszteri mérnöki teendőket kizárólag felmérési tisztviselők /nyilvántartó mérnökök/ látják el; a változásokat a felek rendszerint az adóhivataloknál s a nyilvántartó mérnöknel

évi helyszíni működéskor jelentik be; az átvezetésért az állam közadók módjára illetéket szed be).

Míg a kataszteri mérnöki nyilvántartás a fent jelzett módon azonnal közigazgatási úton megvalósítható (csupán a felmérési felügyelőségeknek a részletes felméréstől és mérnöki helyszíneléstől elvont személyzete kívánna pótlást), addig az úgynevezett telekkönyvi kényszernek megvalósítása már törvényhozási intézkedést igényel. A kataszteri mérnöki nyilvántartásnak megvalósítása az utóbbi nélkül akadálytalanul megvalósítható. A rendszeres, gyors ily nyilvántartás üdvös volta mihamar a közönségben is érdeklődést, bizalmat fog kelteni, s lényegesen elő fogja mozdítani mindazt, amit a „telekkönyvi kényszerrel” elérni óhajtunk.

A kataszteri felmérésnek törvényes rendezése a fent előadottak dacára kétségtelenül fellette kívánatos. Igaz, hogy folyt a felmérés eddig közvetlen törvényes alap nélkül, s folyhat még jó ideig. Igaz, hogy a magyar állam területének közel 80%-a már részletesen felmértet. De viszont ma nem ez, hanem az mérvadó, hogy mily területre nézve kész a telekkönyvi betét s e tekintetben az anyaországban a területnek 20%-át még nem értük el, vagyis 80%-án még vagy új részletes felmérés, vagy azzal közel egyenértékű mérnöki helyszínelés (régii felmérések tüzetes kiigazítása) hajtandó végre. Tehát még elég hosszú időre nagy munkával állunk szemben. A gyakorlatban pedig a mérnöki nyilvántartásnál mondhatni napról napra mind jobban érezzük a nehézségeket a községi szolgálmányok, sőt magának a kataszteri felmérésnek jogalapja tekintetében, ami még eljáró tisztviselőinkre nézve is bénítólag hat.

Az ingatlanok értékének emelkedésével jelentőségében nyer a birtokhatároknak állandó megjelölése, amely tekintetben a mezőrendőrségi törvény ki nem elégítő; hasonlóan nem teljes a mérnöki, illetőleg a határ- és földmérési jelek védelméről szóló 1891. évi XLI. tc. sem. Mindezek itt a szükséges speciális rendezést nyerhetnék, amire szintén nagy szükségünk van.

Mindez nehézségek, kívánalmak idővel

csökkeni nem fognak, hanem növekedni, s ezért a kérdésnek mielőbbi megoldása az ügyre nézve csak előnyös leend.

De kívánatos a kataszteri felmérési munkálatok végrehajtásának oly irányú törvényes megállapítása is, hogy azok a telekkönyvek átalakítására kötelezőleg felhasználtassanak, hogy ily módon rendszeres nyilvántartás mellett újabb felmérés szüksége mellőztessék; azonban mód lenne adandó arra, hogy amennyiben községek, érdekelt birtokosok stb. a kataszteri felmérés megújítását akár a kataszteri, akár a telekkönyvi munkálatoknak rendezése érdekében kérnék, úgy a felmérési, mint a további kapcsolatos munkálat a kérelmezők költségére eszközölhető legyen.

Ha a kataszteri felmérésről törvény alkotnának, önerthetőleg abban a mérnöki nyilvántartás is szabályozást nyerne.

A kérdéses törvény azonban az eddigieknek keretén túlterjedőleg magasabb, egységesítőbb szempontokból lenne megalkotandó. Nevezetesen kívánatos a különböző célokat szolgáló közérdekű felméréseknek az országos felmérés által való megfelelő szolgálása egyrészt, másrészt pedig e felméréseknek közérdekű célokra kötelező felhasználása s ennek alapján oly értelmű eljárás, amely viszont a kataszteri felméréseknek szabatos nyilvántartását előmozdítaná. Szóval, a különböző felmérések közt ezáltal szerves kapcsolat létesíttetnék, ami egyéb nagy horderejű előnyeinek felül a közre nézve nagy munka- és költségmegtakarítást jelentene.

Szabad legyen rámutatni például Poroszországra, ahol közérdeket érintő minden felmérésnek az állam által meghatározott (háromszögelési és sokszögelési) pontok alapján előírt módon kell történnie.

A megalkotandó felmérési törvénynek alap gondolata tehát lenne: *a már végrehajtott s ezután történő országos kataszteri felméréseknek az eddiginél gazdaságosabb kihasználása.*

De megoldható lenne e törvényben a métermértéknek a terület tekintetében való alkalmazása. Elvégre erre egyszer rá kell térnünk. Minél későbbben történik az átmenet, annál súlyosabb lesz a feladat. Az alkalmazásbavétel egyelőre fokozatosan, átmenetszerűleg történ-

Budapest 1907. szombat, február 7. MAGYARORSZÁG 13

együtt felmentek a padlásra, ahol egy lényeg ember a legnagyobb nyugalommal éppen akkor akarta batyuba kötni a padlások lévő ruhá- és huzomöket. Koborlein és fia nekiesetek a tetten ért tolvajnak s egy elvertek, hogy kocsi mellett bevinni a rendőrségre, ahol Tompold János ro- volt multa kerésszegényre ismeretek beuma. A budapesti büntető törvényesek nar vonta fellelő- ségre Tompold Jánost a lopás büntetőttét egy évi kőrtüre illle. Az ítélet jogerős.

KÖZGAZDASÁG.

Kataszteri bajok.

Írta: Lázár Pál.

Budapest, február 1.

Az ingatlan tulajdonjogának biztonságát a telekkönyvi fölmérés alapozza meg. Ahol a telekkönyvi fölmérés alapja ingatag, ott tág kaput nyitunk az ingatlan-tulajdon kikezdé- sének, elcsajátításának. A birtokperak egész sorozata onnan ered, hogy Magyarország nagy részében még mindig nem készülték el a megbízható telekkönyvi betétek. Az ország túlnyomó részében még mindig csak azon fölfeletes, jőformán csak beszélés alapján készült telekkönyvi betétekkel rendelkeznek, amelyeket az 1849-ik évi ugynevezett októ- beri császári pátenis rendelt el. Ezek tudva- lóvöleg a földadó-kataszter létesítése céljá- ból készülték s ezen célznak a tág hibahatá- rokkal készült felvételek jól-rosszul meg is feleltek. A földadó kivetésére ugyanis nem nagy szerepet játszik a birtoknagság abszol- t pontossága, hanem az a fontos, hogy a földbirtok művelési ág és jövedelem szerint, tehát termőképességre nézve mely osztályba sorozatik.

Másképp áll a dolog napjainkban. Az 1886-ik évi XXIX. t.-cikk a régi megbiz- hatatlan *telekjegyzőkönyvek* helyébe az egész ország területére nézve egységes terv szerint pontos *telekkönyvi betétek* készítését rendelte el. Ezek természetesen szintén alapul szol- gálnak a földadó-kataszternek is, de e mel- lett teljesen megbízható területi adatokat kell, hogy feltüntessenek, hogy a birtokpörök eldöntésében bizonyító erejű adatokat szol- gáltathassanak. A pénzügyminisztérium tehát, amelynek ressortjába tartozik a telekkönyvi

számosokat, kocsiakat, faanyagot és lakást kell adniok.

Az ingatlan tulajdon jogbiztonsága tehát sürgősen megköveteli, hogy az országos kataszteri fölmérés és a műszaki nyilvántartás ügyének törvényes rendezése tovább el ne odátassék.

Külfereskedelmi statisztika.

Budapest, február 1.

Az 1907. év elején életbelpött 1906. évi XXIII. törvényezik és az annak végrehajtása tárgyában kibocsátott kereskedelemügyi minisz- teri rendelet a magyar külfereskedelmi statis- tikai adatszolgáltatás terén több lényeges újítást tartalmaz. A fontosabb újításokat a következők- ben röviden ismertetjük:

A törvény 2. §-a értelmében ezentul minden egyes szállítási okmányhoz tartozó küldeményről csak egy áruanyilatkozatot kell kiállítani, melyen azon- ban a küldeményben foglalt különemű áruk darabonkint és egyenkint felsorolandók. Eddig ha egy küldeményben, amely több csomag- ból állott, többféle áru foglaltatott, annyi áru- nyilatkozat volt beszoalgtatandó, ahányféle áru volt a küldeményben. Ez az újítás tehát az adatszűjtést nagy mértékben egyszerű- sítí s lehetővé teszi, hogy a csimzetek az Ausztriából érkezett küldemények bejelenté- sére mindenkor felhasználhassák az ezen kül- deményeket kísérő osztrák árunyilatkozatokat. Csak oly esetben kell u. n. „pótárunyilat- kozatot” kiállítani, amikor az Ausztriából érke- zett küldeményt árunyilatkozat nem kísérí. Ma- gától értetik, hogy ha az osztrák árunyilatkozat esetleg nem tartalmazza helyes adatokat, a ma- gyarországi csimzett a hibát kijavítani tartozik. Másik nevezetes újítás és egyszerűítés az eddig ugynevezett „ideiglenes árunyilatkozatok” hasz- nálataának tetemes korlátozása. Eddig ideiglenes árunyilatkozatok voltak alkalmazandók oly ese- tekben is, amikor valamely külföldről érkezett küldemény a fuvarvelevél feltüntetett leadási ál- lomásnál új fuvarvezetéllel hármasz más határá-

VIDÉK.

Református egyházközséti közgyűlés.

Komáromból jelentik: A dunántúli év. ref. egy- házközséti Antal Gábor püspök és Kálmán- Thesz laura helyettes kerületi főgondnok együt- tes elnöklésével közgyűlést tartott. Jelen voltak: Nemek István és Monda Béla főjegyzők, Csik Lajos, Kis József, Patai Károly, Sopony Miklós és Nagy Lajos esperesek, Sárközy Aurél, Kovács- Sebőstván Endre, Bartalos István és Kocsis- Mihály kerületi főgondnok stb. A dunántú- li ág. ev. egyházakról részéről Kocsis István, Antal Géza, Kálmán Rósióf, Békés Ká- roly és az egyház tanácsbírói, valamint a kerü- leti megbízottak kéttel számonan. A közgyűlést Antal Gábor püspök szép beszéddel nyitotta meg. Megalakulása után az előző püspök: He- gedüs Sándor volt főgondnok haláláról tett je- lentést s a közgyűlés elhatározta, hogy a volt főgondnok haláláról tett jelentést, főgondnok ér- demeit és emlékeit jegyzőkönyvbe íktatja, s gyű- szelő családnak pedig részvételtet küld. A meg- boldogult széképet a pápai iskola diásterne számára megíesetik. Délélett 10 órakor a ref. templomban gyűszentistisztelet volt, melyet Antal Gábor püspök imája után Szabó Zeigmond gyűri lelkész beszéddel mondott és elhunyt főgondnok emlékeztetőre. Istentisztelet után tolytatták a köz- gyűlést, amelyen a folyó ügyeket tárgyalák. A közgyűlés után tartott értekezleten a kerületi főgondnoki állásra Antal Gábor püspök előter- jesztésére gróf Tisza Istvánt jelölték. A főgond- noki állásra a szavazó-lapokat a közgyűlés Antal kiküldött bizottság március 3-án, Antal Gábor

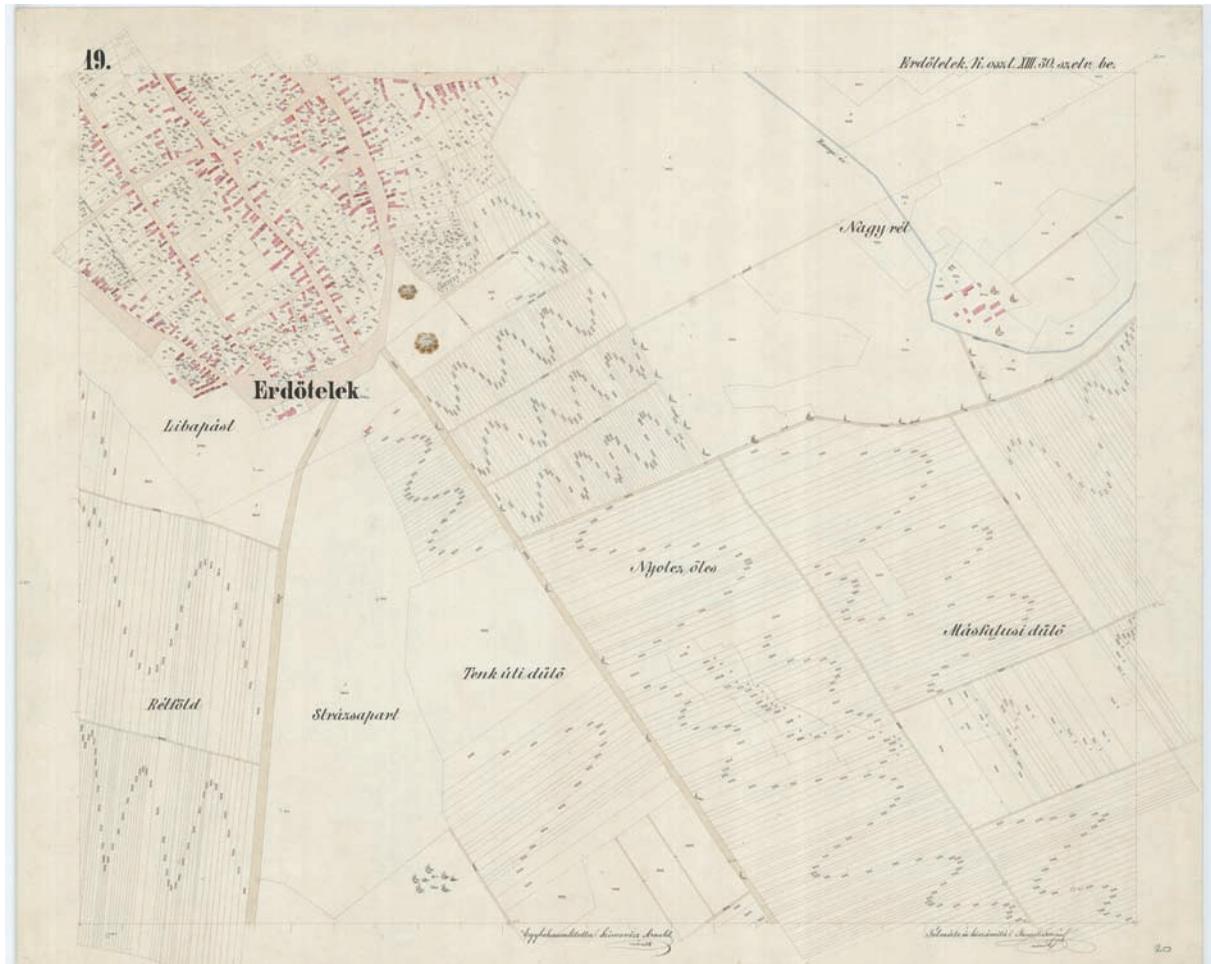
■ Lázár Pál cikke a Magyarország 1907. február 7-i számában

hetnék. Halaszthatlanul kívánatos gondoskodni már most az iránt, hogy az illető munkálatok legalább a felmérési alaplamlakatok és telekkönyvi betétek nyomtatványainak területrovatai úgy a jelenlegi, mint az új mértékre nézve berendeztessenek (vagyis utóbbira nézve is már egy rovat nyitassék). Átmene- tileg mindkét rendszer jelentkeznék a terület (Hold, öl, és hektár, méter). Az országos kataszteri felmérésnél az átmenet minden nehézség, zökkenés nélkül két, legfeljebb három év alatt megvalósulhatna. Felmérésünk berendezése nem változnék, felvételi szelvény- beosztásunk, mértékarányunk maradna az eddigi (épp úgy, mint Ausztriában). Változás lenne: mérőeszközökben az öles mérőrudak, szalagok stb. helyett a métereseknek alkalmazása s a területszámító készülékeknek némi

átalakítása. Minthogy pedig a műszereket nálunk a felmérési tisztviselőknek maguknak kell beszerezniök: költség tekintetében itt csu- pán némi kárpótlás nyújtásáról lehetne szó. A többi átszámítás dolga s ennek közreadása. Mindez nem is új dolog nekünk; alkalmazzuk most már két év óta Győr város belsőségének nagyobb méretarányú felmérésénél, korábban Zalaegerszeg belsőségének hasonló felmérésé- nél s alkalmazni fogjuk Sopron városról nagy- yobb méretarányban létező, méterrendszer szerinti készített térképeknek legközelebb az országos kataszteri felmérés céljaira történő átvételénél.

Budapest, 1907. február 6-án.

Antalfy Andor
felmérési központi felügyelő

■ Berczeli István–Maly Nándor–Siebert Emil: Erdőtelek nagyközség Felső-Telek, Hanyi és Tenk pusztákkal együtt Heves vármegyében, 1885 (MNL OL S 78. 118. téka Erdőtelek 20.)

gukat a szakfolyóiratban, de úgy tűnik, hogy ilyen jellegű műveket is szívesen leközltek, ha témájuk valamelyest kötődött a kataszteri felmérésekhez.

Berczeli István

Az 1852. január 19-én a Csongrád megyei Szentesen született református vallású Berczeli István főgimnáziumi érettségivel, 1872-ben a Királyi József Műegyetem első évfolyamos hallgatójaként lépett állami szolgálatba.⁴ A németül jól, latinul közepesen, szlovákul kevésbé beszélő Berczeli kezdő fizetése 400 forint volt, amely 200 forintnyi munkaátalánnyal egészült

ki. Munkáját az 5. felmérési felügyelőségénél az Árva megyei Turdossinban másodosztályú mérnökségként kezdte meg. A katonai szolgálattól alkalmatlanság miatt felmentett Berczeli pályája szépen ívelt felfelé: 1879-ben a 6. számú felmérési felügyelőségénél Szegeden már segédmérnöként, 1884–1889-ben Egerben kataszteri mérnöként dolgozott.⁵ Az egzisztenciális biztonságot megteremtve 1880. szeptember 30-án feleségül vette Holub Paulát. Közös gyermekekről nincs adatunk, feleségét 1901. február 17-én vesztette el. Szakmai karrierje továbbra is töretlen volt: a Kataszteri Közlöny 1893-ban arról tudósít, hogy Berczeli átvette a III. helyszínelő felmérési felügyelőség

⁴ A neve helyenként Berczely Istvánként szerepel. A FamilySearch (www.familysearch.org) adatbázis szerint Berczeli Istvánt 1852. január 24-én keresztelték meg, Berczeli István és Kocsis Erzsébet harmadik gyermekeként. Hat testvére volt: Sándor (*1846), Mária (*1847), Zsuzsanna (*1855), Antal (*1860), Zsófia (*1862) és Eszter (*1868).

⁵ Magyarország tiszti cím- és névtára. Bp., 1879:121., 1884:157., 1886:192., 1887:192., 1888:237., 1889:238.

vezetését Pécsen, a lap júniusi számában pedig főmérnöki kinevezéséről olvashatunk.⁶ 1896-ban ugyancsak Pécsen a magyar királyi 11. felmérési felügyelőség felügyelője lett, fizetése pedig 1400 forintra és 500 forint munkaátalányra emelkedett. 1910. május végén vonult nyugállományba, 4600 forint nyugdíjjal. 1915. november 27-én halt meg.⁷ Munkássága jól dokumentált: a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára térkép- és tervtára az általa végzett felmérésekből számos térképet és iratot őriz. Ezek alapján biztosan tudjuk, hogy 1885–1887 között a Heves vármegyei Erdőtelek és Füzesabony, 1889-ben a Baranya vármegyei Mezőkövesd, 1892-ben a Baranya vármegyei Csertő, Szulimán és a régen Somogy vármegyéhez tartozott Mozsóg, Tótkeresztúr, valamint a ma Szigetvár részét alkotó Zsibót felmérését végezte. 1894-ből a Somogy vármegyei Zics kataszteri térképét készítette. Dolgozott a Csongrád megyei Szentésben és a Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei Mezőkövesden is.⁸

Berczeli mindezekén kívül a *Kataszteri Közlöny* társszerkesztője is volt, a lapban számos szakcikket publikált. Szakmai munkássága mellett szépirodalmi ambíciói is voltak. A *Kataszteri Közlöny* 1893. évi márciusi számában közölte a *Száz év múlva. Kataszteri zsilverniáda* című sci-fi novelláját. A munka, amelyben a mérnöki tudás, a fantázia és az irodalmi olvasmányok érdekes elegyet alkotnak, első pillantásra csupán egy lelkes amatőr irodalmi szárnypróbálgatásának tűnik.⁹ Mégis több annál, hiszen Berczeli István olyat tett, amit korábban senki: megteremtette a magyarországi kataszteri felmérések szépirodalmát.

■ Berczeli István: *Száz év múlva. Kataszteri zsilverniáda* című novellája a *Kataszteri Közlönyben*

A 20. század vége egy 19. századi kataszteri mérnök szemével

A kerettörténet már-már banális egyszerű: a szerző, aki műve főszereplőjévé tette magát, egy delután szakmai problémákon töprengve elszunyókol a díványon, és álmban egyszerűen a 100 évvel későbbi jövőben, 1993-ban találja magát. Időutazónk kalauza késői kollégája, Jövőffy Zoltán telegkönyvi mérnök, aki eredetileg a *Kataszteri Közlöny* jubileumi szá-

⁶ *Kataszteri Közlöny* (= KK), 2. (1893) 5:14. KK, 2. (1893) 6:10.

⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), S 92 Országos Földmérési Intézet, No. 25/1. Régi szolgálati és minősítési táblázatok, A, B nevűek. 284–285.

⁸ Berczeli Istvántól az MNL OL térkép- és tervtárában a Kataszteri térképek (S 78) és a Kataszteri iratok (S 79) állagában az alábbi kataszteri felmérési anyagok lelhetők fel: Erdőtelek kataszteri térképe, 1885 (S 78. 118. téka Erdőtelek 1–37.); Füzesabony birtokrészteli jegyzőkönyv, kataszteri telekkönyv, talajhasználati kimutatás, 1886–1887 (S 79. No. 431/1. és 5.); Mezőkövesd, területszámítási jegyzőkönyv, 1889 (S 79. No. 1787/1.); Csertő változások jegyzéke, nyilvántartási kézikönyve (vázrajz), határleírás, 1892 (S 79. No. 642/4., 9., 10.); Mosgó nyilvántartási kézikönyve (vázrajz), 1892 (S 79. No. 675/10.); Tótkeresztúr nyilvántartási kézikönyve (vázrajz), 1892 (S 79. No. 710/12.); Zsibót birtokváltozások jegyzék, nyilvántartási kézikönyv (vázrajz), határleírás, 1892 (S 79. No. 723/2., 10–11.); Zics kataszteri térkép, 1894 (S 78. 188. téka Zics No. 18–31.); Szökéd kataszteri telekkönyv, számolati jegyzőkönyv (S 79. No. 171/1.) Szentés kataszteri telekkönyv, számolati jegyzőkönyv (S 79. No. 309/1–2.).

⁹ A teljes novella elolvasható itt: BERCELI ISTVÁN: *Száz év múlva. Kataszteri zsilverniáda*. KK, 2. (1893) 3:2–9. online elérhető: adplus.arcanum.hu

mába vár cikket: a múltból itt ragadt mérnök jegyzeteit látva pedig ugyancsak örvend azok korhű stílusán. Amikor a főhős számára világossá válik, hogy száz év kiesett az emlékezetéből, Jövőffy segítségével érdeklődéssel fordul az őt körülvevő világ felé.

1993-ban a miniszterelnök a semleges nevű Szabó János, a gyémánt előállítására pedig oly olcsóvá vált, hogy bárki vásárolhat magának fillérékért, míg a 19. században egy tisztviselő örült, „*ha hús is jutott a főzelékre*”, állapítja meg az álmélkodó főhős. Amerre járnak, sugárutak, terek, szökőkutak és ligetek tűnnek fel. Az állomásépület csupa üvegből áll, az emberek pedig a föld alatt utaznak, mégpedig oly gyorsan, hogy egy óra alatt 250 km-t is megtesznek. A villamos energia kimeríthetetlen forrás, ezért kőszén helyett már csak azt használják: egyes földbirtokosok éves adójukat az állami gyűjtőkbe küldött elektromos árammal fizetik meg. A föld alatti utazás technikai hátteréről igazi műszaki alapossgal íródott részletgazdag beszámolót kapunk. Jövőffy utazás közben elmeséli, hogy Magyarországnak már több mint 55 millió lakosa van, így a földműveléstől egy talpalatnyi helyet sem szabad elvenni: ezért is alakították ki a földalatti úthálózatokat. Miután főhősünk megismerkedik, és együtt teázik Jövőffy jómódú családjával, házigazdája szállást nem, de saját könyvét, „*A kataszter történetét*” felkínálja kollégájának esti olvasmányul. A tisztviselőhotelben megszállva, az új élmények miatt álmatlanul forgolódnó mérnök olvasgatni kezdi a könyvet. Míg az első két fejezet nem sok újdonsággal szolgál a számára, az 1880-as évek eseményeit taglaló rész felkelti az érdeklődését. A könyvben írtak szerint „*a telekkönyvek újjáalkotásáról szóló 1886. évi XXIX. tc. életbe léptével új korszak nyílt meg a kataszter történetében, melynek végeredménye fényesen igazolta ezen intézmény sokoldalú használhatóságát.*¹⁰ [...] *Igaz ugyan, hogy ez időben a nyilvántartó mérnökök még hivatásuknak ifjú korát élték, de biztos alapokon célszerűen indultak neki [...], hogy a mérnöki felvétel óta és ezt követően, az*

akkor még szintén nem műszaki közegek által keresztülvitt osztályba sorozás alkalmával és azután történt változásokat, melyek elegendő mérnöki személyzet hiányában ideiglenesen és csak az adómunkálatokban lettek keresztül vezetve: mérnökileg felmérjék, térképezzék és kiszámítsák, s az ideiglenes adatokat az így nyert végérvényesekkel helyettesítsék. [...] kezdetben tényleg nehézségek fordultak elő a telekkönyvek átalakítása körül [ezért ...] a betétszerkesztést csak mérnöki nyilvántartáson keresztül ment községekben kezdték meg, másrésztől a kataszteri mérnököket utasították a telekkönyvnél felmerült bonyodalmak soron kívüli elintézésére, végül a két – pénzügyi és igazságügyi – illetékes hatóságok szorosabb és közvetlenebb érintkezésre lőnek utasítva.” Bár a kataszter iránti panaszok megszűntek, a telekkönyvek ügye továbbra is lassan haladt előre, az állam viszont nagy összegeket adott ki utazásokra és napi díjakra. Mindezek miatt elvben kimondták: a „*jövőben mindazon megfelelő előképzettséggel bíró egyének, kik akár a telekkönyv vezetői, akár a kataszter becslési osztályánál kívánnak alkalmazást nyerni, előzőleg a kataszteri felmérésnél 3 évi próbaidő alatt, némi műszaki ismereteket tartoznak elsajátítani úgy elméleti, mint gyakorlati téren. Így álltak a dolgok, midőn a múlt század utolsó évtizedében törvénné lett a közigazgatás államosítása is, melynek intézkedése folytán a telekkönyv- és földadóügy a földművelési minisztérium hatásköre alatt egyesítettett, az ingatlanok kényszertelekkönyvezése hivatalos úton mérsékelt díjak mellett szintén kimondatván: az adó- és hiteltelekkönyvek közötti eltérés véglegesen megszűnt.*” Miután a törvények végrehajtásához egyre több állami tisztviselőre volt szükség, felállították a tisztviselői egyetemet, ahol az egységes elveken nyugvó tanítás mellett az egyes hivatalnoki szakok között uralkodó visszasságok megszűntek. Mindezen reformok kigondolásában és végrehajtásában a magyar állam összes európai társát megelőzte: ám mielőtt az utópisztikus jövőkép kiteljesedhetne, a főszereplőt váratlanul felébreszti a felesége.

¹⁰ 1886. évi XXIX. törvény cikk a telekkönyvi betétek szerkesztéséről.

Az olvasmányos stílusban íródott novella fontos üzenetet hordoz: olvasóközönsége figyelmét felhívta az egységes felsőfokú tisztviselői oktatás fontosságára, valamint az adó- és hitellekkönyvek közötti eltérés mielőbbi felszámolására.

Secans: Adomák

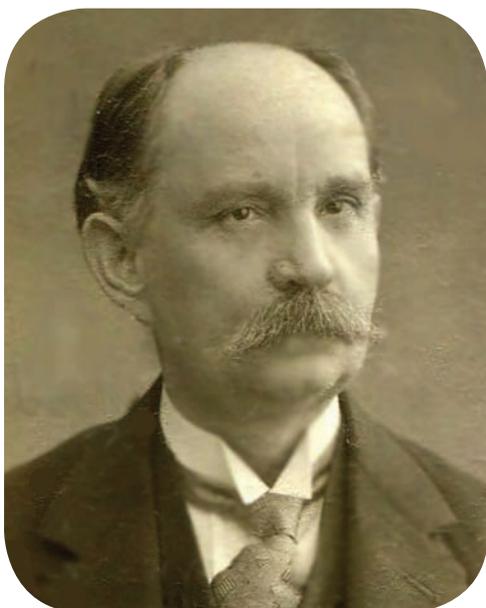
A Secans álnév mögött rejtőző Gánóczy Sándor a *Kataszteri Közlöny* 1901. évi márciusi számában az alábbi előfizetési felhívással fordult a lap olvasóközönségéhez a kataszteri felmérések adomáit egy csokorba szedő, készülőfélben lévő kötetével kapcsolatban:

„Az állami tisztviselők egyetlen karának sincs olyan bohémszerű élete, mint a kataszteri mérnöknek.

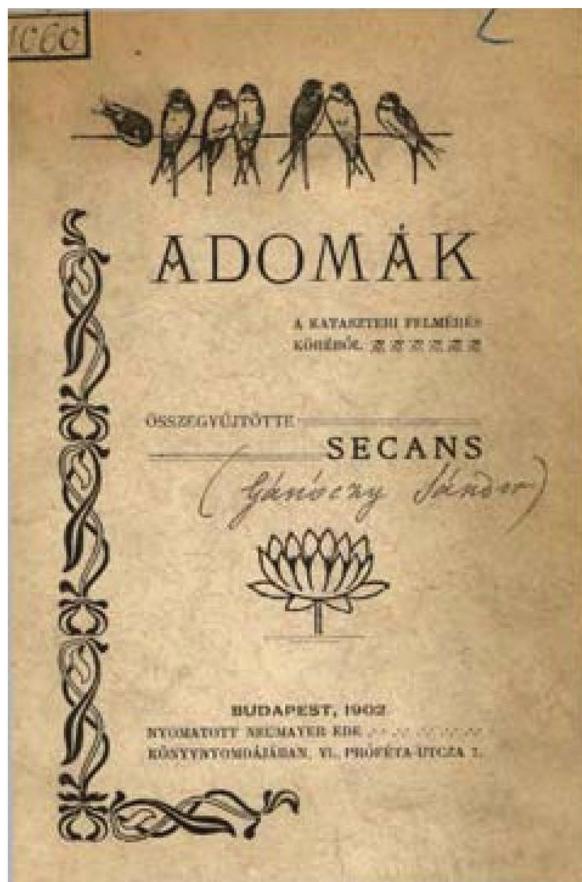
Ma még a magyar alföld gazdájának szívesen látott vendége, holnap már úgy lehet, a bihari, szatmári hegységek néptelen erdőségeit bújja.

Egyszer-egyszer palotában nyugszik le, úri dolga van, kárpótlásául talán annak, hogy hónapokon keresztül szellős sátor alatt kellett hálnia és avas szalonnán rágódnia. Majd hintó röpíti, majd pedig csikorgós alkalmatosság szállítja tovább.

Hivatása folytán mindenkivel érintkezik: úrral, paraszttal egyaránt és alkalma nyílik megismerkednie azok felfogásával. Az életnek ezen

■ Gánóczy Sándor (1861–1938)

■ Secans: Adomák. Alakok, apróbb történetek, tréfák, furcsaságok a kataszteri felmérések köréből.

változatosságában, az ellentéteknek gyors egymásutánjában fölmerülő komikum nem maradt elrejtve éles szeme előtt, mely egyaránt észreveszi mérőföldnyi távolban a jelt és a térképen húzott hajszálnál finomabb vonalat. Rendhez szoktatott természete jobban észreveszi a furcsaságokat tárgyban, személyekben, mint bárki más.

Innen van az, hogy ha az ősz már utolsó levelét elhullajtotta és a nyáron keresztül egymást nem látott kollégák csapatja a téli állomáson egy pohár bornál összegyűl, adoma-adomát vált föl, élc-élcet kerget, mint megannyi kedves és visszamaradt emlékeit a közelmúltnak.

Az általam kiadni szándékolt gyűjtemény ilyen adomák, furcsaságok, megjegyzések, élcek összessége, és mert mind megtörtént, azért eredeti is, jóízű is, és kiválóan jellemző a mi életünkre, működésünkre.

A mintegy 120 adomából álló gyűjtemény, ha annak kiadási költségeit tisztelt kollégáim szíves aláírásukkal biztosítani fogják, decemberben je-

lenne meg és ára, néhány kitűnő és ugyancsak katasztrálista kéz által rajzolt cinkografikus illusztrációval, portómentesen 2 korona lenne.”¹¹

A vásárlási kedv fokozásáért mindenkinek, aki a kataszteri felügyelőségénél tíz példányt rendelt, tiszteletpéldányt ígértek. A vásárlóknak emellett részletfizetési lehetőséget is biztosítottak, a készülő könyvből pedig ízelítőként három apróbb részletet is közöltek. Az 1901 decemberében elkészült munkát végül 1902-ben adták ki.¹² A *Kataszteri Közlöny* hasábjain az ezt követő három évben gyakran feltűnt az *Adomák* hirdetése.

A kötetet végül – vélhetően annak személyes tartalma miatt – álnéven megjelentető Gánóczy a *Közlöny* előfizetési felhívásában tulajdonképpen leleplezte magát, amikor név szerint is megemlégték, mint a felügyelőségek mellett az egyik lehetséges személyt, akihez a kiadványt támogató aláírásokat az érdeklődők eljuttathatják.

Gánóczyt az *Adomák* írásakor az a kötet előszavában is megfogalmazott szándék vezette, „hogy kár lenne ezen apróságokat a feledés és enyészetnek nyomtalanul átengedni; és pedig nemcsak azért, mert eredetiek, hanem különösen mert a mi bohémszerű életünknek, alakjainknak annyi érdekes, változatos képét a legnagyobb hűséggel adják vissza”. A rövid elbeszélésekből álló gyűjteményben elsősorban tréfás történetek kaptak helyet. Ezekben a komikum forrását gyakran a közös lerészegedések során elhangzott frappáns mondatok vagy fonák helyzetek jelentik. Ugyancsak kedvelt célpont az egyes vidéki falucskák bárdolatlan lakóinak suta megjegyzései vagy tanulatlanságukból fakadó viselkedése. Kimeríthetetlen célpontjai az élcelődésnek az idegen nyelvű kollégák, akik a magyart rosszul beszélnek és értik, így teremtve számos komikus szituációt. A kötet lapjain megelevenednek Gánóczy korának szigorú főmérnökei és felügyelői, szoknyabolond és/vagy rossz házasságban sínylő kollégái, gyengén teljesítő segédek, és a gyakran kietlen vidékekre kivezényelt felmérések nehéz-

segei. A sokszor vaskos tréfákkal végződő epizódok mellett kedves történeteket is olvashatunk, mint például a kötet írásakor már elhunyt R... felügyelő esete, aki mindig jószívűen kölcsönzött rászoruló tisztviselőtársainak, egy ízben, készpénz híján még sorsjegyét is zálogba adta, hogy megszorult mérnök kollégáján segítsen.¹³

Az *Adomák*at szerzője nyilvánvalóan nem a nagyvilágnak, hanem saját kollégáinak szánta. A benne szereplőket gyakran nehéz beazonosítani: hősei nevét szinte sosem adja meg, csupán vezetéknevük kezdőbetűjét (olykor az utolsó betűvel kiegészítve), és a róla szóló, ám datálatlan anekdota idején betöltött rangját. Írásain azok szórakozhattak a legjobban, akik maguk is személyesen ismerték e történetek szereplőit, sőt talán nekik maguknak is voltak hasonló élményeik vele. Ugyanakkor a kötet kétségkívül megőrizte a felmérések hangulatát, anekdotái pedig közelebb hozzák a kataszteri felmérésben dolgozókat az olvasóhoz.

Alábbiakban két történetet adunk közzé a kötetből, amelyet teljes terjedelmében elolvashatnak a *Catastrum* weboldalán.

ELŐSZÓ.

Midőn e gyűjtemény közrebocsátását magamban elhatároztam, azon tudatban tettem, hogy kár lenne ezen apróságokat a feledés és enyészetnek nyomtalanul átengedni; és pedig nemcsak azért, mert eredetiek, hanem különösen mert a mi bohémszerű életünknek, alakjainknak annyi érdekes, változatos képét a legnagyobb hűséggel adják vissza.

Nem tudom, ugy íté-e a nagy közönség és első sorban kollégáim?! Azonban utnak eresztve apróságaimat, azt kívánom, hogy azoknak olvasása mindenkinek azon élvezetet szerezze meg, melyet nekem gyűjtésük nyújtott.

Budapest, 1901. december hó 15-én.

SECANS.

■ Az *Adomák* szerzői előszava

¹¹ A Secans (szekáns) a hat szögfüggvény egyike, a $\sec(\alpha)$ az átfogó és a szög melletti befogó hányadosa, vagyis a $\cos(\alpha)$ reciproka. *KK*, 10. (1901) 3:195–196.

¹² SECANS: *Adomák. Alakok, apróbb történetek, tréfák, furcsaságok a kataszteri felmérések köréből*. Bp. 1902. (= SECANS, 1902.)

¹³ SECANS, 1902. 61–62. Talán Radinszky László a személy.

A tea¹⁴

Az Avasban dolgozott a kolléga. Majd minden nap más-más faluban hált, ami épp oly kellemes, mint mikor az ember egy helyen van ugyan, de a tetőn becsurog az eső. Mint előrelátó és praktikus ember, különféle enni és innivalóval minden hó l-én ellátta magát, hogy legalább a hónap első napjaiban tisztességesen élhessen. Egy este A-ba érkezett és a bíró mindjárt magánál szállásolta el. A bíró katonaviselt, tisztességtudó magyar ember és vacsora után megkérdezi a mérnök urat, hogy mit szokott reggelizni.

– Hagyja csak el, bíró uram, magam szoktam megfőzni magamnak!

– Micsoda? De már azt nem engedem tekintetes uram; hát oszt' mirevaló volna az asszony a háznál? Tud az olyan tejfőlös kávé-t csinálni, hogy a tisztelendő úr szakácsnéja se különbet!

– Hát teát tud-e főzni?

– Teát? Herbateát?

– Nem herbateát, oroszteát!

– Tud az mindenfélét főzni-sütni, ügyes asszony, a kastélyban volt mosogató leány, minden úri tempót ellesett a!

– No akkor jól van, bíró uram. Itt van a tea, többet ne vegyen a bíróné asszonyom,

mint amennyit három ujja közzé csíphet, azután cukrot tegyen belé; 5 órakor reggel megyek, már a napszamosok itt legyének.

– Jól van tekintetes uram! Minden meglesz; nincs ott semmi hiba, ahol én vagyok. No Istennek ajánlom! Nyugodalmat jójucakát kívánok!

Másnap korán reggel behozza a bíró maga a teát egy – tálban.

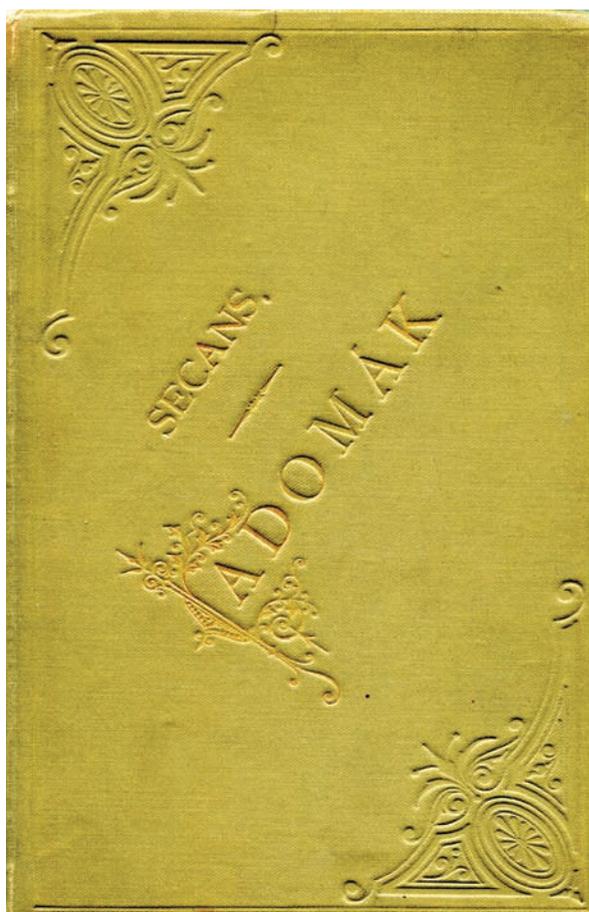
A kolléga ugyancsak mereszti szeméit, mert a barna lében még valami feketeség is úszkál.

– Hát ez mi? – kérdi riadtan.

– Hát a tea, tekintetes uram! Valami jó félóra hosszat főzte az anyjukom, de sehogysem akart jól megfőlni az a gezemice. Mikor aztán megkóstoltam, nagyon paraj íze volt, mondom: Te asszony, nincsen ennek a léfélének semmi íze; tegyél csak bele egy jókora darab kolbászt! Meg is tette, de most fáin is ám!

Hogyan írták valaha a naplót¹⁵

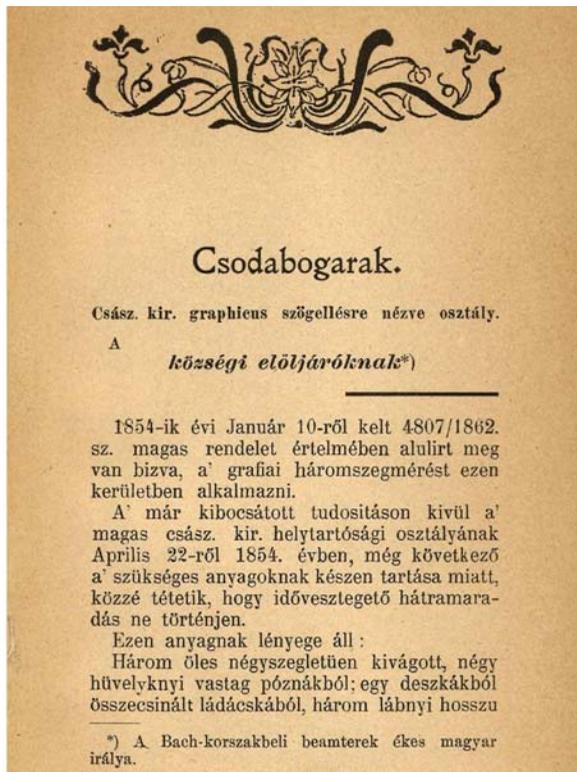
1883. 9-én Hétfő munkanap. Pont nyolckor de. – Nagyságos X. Y. kir. kat. Országos és Központi Igazgató úr hivatalos látogatása. – Mely alkalommal a Nagy Méltóságú királyi Pénzügyminisztérium által leküldött 18130/883. sz. a. Kegyelmes körrendeletét; nemkülönben a 29118/883. sz. a. s minden idevonatkozó előbbeni évekbeni meghagyott Magas rendeleteket, tüntető és beható, értelmes, világos magyarázásához fogott, ezeknek mint szellemi felfogását, mint kiviteli módját, ez alkalommal Magas Kormányintentióit a legnagyobb hévvel, példákban is előadni kegyeskedett. E Magas rendeleteknek kivitelét és több más Műszaki rendelkezéseit egybefoglalólag; a többi eljárásra pedig és az ügy kezelésére nézve a legnagyobb pontosságot, némi Műszaki érzéket, a szolgálat megbecsülését szigorúan meghagyni

■ Az Adomák díszes borítója (magántulajdon)

¹⁴ SECANS, 1902. 33–35.

¹⁵ SECANS, 1902. 50–52.

- A gyűjtemény első darabja, amely híven tükrözi a szolgálat kezdeti hivatalos nyelvét, és azt, hogy ezen a kataszteri mérnökök is tudtak mulatni

és kegyesen ajánlani méltóztatott. Du. ugyanúgy folytatólag és a hivatalos óra lefolyása után, a legszívélyesebben, mint ezt Magas állása és hivatala magával hozza, búcsúzni méltóztatott. Ezen alkalommal pedig meghagyni méltóztatott, hogy az alább említett irodából – a felmérési Műszaki és Anyagok tárában – mint alkalmas munkálkodási helyiségbe átköltözöm, vagyis e helyiségeket aszerint berendeznem kellessék, mi már meg is történt, az általános tisztogatás és súrolások alkalmával. Egyébkint e véghez vitt szakavatott munkásságomat alkalmilag be fogom mutatni. A hivatalos látogatás folyama alatt kegyeskedett Ő Nagysága az általam berendezett Műszaki irodát, a felmérési műszaki Munkák és Anyagok tárát, annak helyiségeit ti. az általam berendezett kebelbeli igazgatói Térképtárat, mely nem foglalhat mást magában, mint amit a 18130. sz. a. Magas körrendelet 13. bekezdésében meghagyni méltóztatott és végtére az Ódonságok tárát, vagyis azon helyiséget, mely minden irományokat s anyagokat tartalmazza, melyek a volt felmérési vezetők által 1875-től felhatalmaztattak.

nak ajandekozta.

× **Adomák.** *Secans* kataszteri adomás könyvből bemutatjuk az alábbi történetkéket:

Egyszer kártyáztunk; én ugyan soha sem szoktam volt és ha igen, akkor mindig veszítettem. Akkor azonban kénytelen voltam játszani és a szerencse annyira kedvezett, hogy az öreg urtól elnyertem egy-két forintot. Vége lévén a játéknak, Pali bátyám, kinek minden jó tulajdonsága mellett a fizetés mindig keserves kenyere volt, fölkel és felém fordulva mondja:

— No, kedves öcsém! tartozom magának két forinttal, rójja föl a füle mögé, a felét megadom, ha meghalok, a másik felét, ha feltámadok.

*

Abban az időben, midőn még aligazgatók és igazgatók végeztek a fölülvizsgálatokat, történt, hogy az egyik aligazgató, ki különben igen jó humoru főnök volt, egy harmadosztályú segédet irgalmatlanul lekapott a husz körméről. A nagy mosásnak vége lévén, a szegény delikvens szalutál (egyenruha volt rajta) és elhagyja a szobát. Alig hogy beteszi az ajtót, fölugrik az aligazgató és utána kiált:

— *Téged is!*

A jelenlevő fölügyelő nem értvén viselkedését, megkérdezi az aligazgató urat, hogy miért tette ezt.

— Hát azt hiszi, fölügyelő ur, hogy nem tudom, miszerint az a segéd, mihelyt az ajtón kint volt, legalább is azt kívánta, hogy a hóhér kössön föl, vagy az ördög vigyen el? Nos, hát én is hasonlót kívánok neki!

- Az Adomák kis történeteiből többször szemezgetett a Budapesti Hírlap is (1902. november 9.)

*

Alólírott napi fáradalmai után nyugvóhelyül egy rosszul fedett csűr szolgál, nyoszolyája rozzant paraszt szán, e természetbeni kiszolgált lakás szomszédságában pedig csöndesen ordítják altató dalaikat az éhes barmok.

1858.,

Magorsky

Hogyan írnak ma naplót

Napló: Segéd cövekelt. Mérnök a karókat összekötötte és kihúzta.

Tisztelettel betérjesztem M— Nádas közsegi határ területén három szögelt pontok észlelési eredményeket, ugy szinte 2 kis vázlat; a Lajstroma M. Nádas községben othattam, pedig hivatalos helyszin rajzokat nem birom beküldeni, mivel nincs arravaló nyomdálványok nálom elhoztam, tehát allázatosan kérek, a helyszinraizi leírások a hivatalban megkésztjén.

ZÁVOCZKI ADRIENN

*Női sorsok a kataszteri felmérésnél**

A földadó megállapításához szükséges részletes felmérést végző kataszteri szervezet személyi állományában hosszú ideig semmilyen munkakörben nem találkozhatunk nőkkel. Ennek oka – sok más szempont, így többek között a korabeli hagyományos társadalmi szereposztás mellett – a terepi munkavégzés igen mostoha, sokszor nélkülözésekkel is teli körülményeiben is kereshető. Az adminisztrációban szükség volt a szépíráásra, majd az írógép megjelenésével a gépirás készségére, amelynek elsajátításában elsősorban a nők jeleskedtek. A nők munkába állása a megélhetés biztosításának kényszerén túl (pl. özvegyek) szorosan összefüggött a 20. század változó korszemével, amely a dolgozó modern nő felfogását hirdette, másrészt az első világháború körülményeivel, ugyanis a katonaköteles férfiak hadba vonulásával munkaerőhiány lépett fel a hátszágban, amelyet pótolni kellett.

Az első női alkalmazottak csak 1909-ben jelennek meg a szervezetben (Dosch Mariska /*1880/, Kieszig Vilma /*1889/, Szeles Mária /*1893/), kizárólag irodai – pl. díjnok – munkakörben. Ugyanebben az évben volt Balázs Béla *Doktor Szélpál Margit: az első tudósnő magyar színpadon* című drámájának színházi bemutatója, amely nagy visszhangot váltott ki, mert az író „elsőként foglalkozott a modern értelmiségi asszony életével”.¹ A megélhetés is fontos szerepet játszott a nők munkavállalásában, többek között azért, mert voltak közöttük olyanok, árvaságra vagy félárvaságra jutottak, mint az édesanyját elvesztő Donatek Mária, akinek az édesapja a

kataszteri felmérésnél dolgozott, ezért számára perspektívát a hivatalba lépés jelentett. A háború során sokan megözvegyültek, így rákényszerültek arra, hogy saját magukat és esetleg gyermekeiket tartsák el valamilyen módon. A legtöbb nő 1909–1914 között csatlakozott a kataszteri felméréshez. Az eddigi karrierkutatások 28 női munkavállalót azonosítottak, ez a szervezet összes tagjának (akik teljes körű azonosítása még nem történt meg) csupán 1-2%-a lehet.

A forrásadottságok bemutatása érdekében az alábbiakban négy női alkalmazott hivatali pályafutását ismertetem röviden. A kutatás alapjául a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában S 92 törzszám alatt őrzött *Az Országos Földméréstani Intézet vegyes iratai* fondban található Szolgálati és Minősítési táblázatok szolgáltak, ezek adatait kiegészítettem az egyéni karriertörténetek összeállításánál jellemzően felhasznált személyi adattárakkal.²

A törzslapok alapján a kataszteri felmérésnél szolgálatot vállaló nők hivatali előmenetelére a következő volt jellemző: a felméréshez belépve ideiglenes irodai díjnokként kezdtek el dolgozni, az évek során kezelőnő, irodai segéd-tisztelnő lett belőlük, majd a kezelési szakvizsga elvégzését követően irodatisztelnővé léptek elő és véglegesítették őket. Fizetésük is ez alapján változott. A vizsgálat tárgyául választott személyeknél az elsődleges szempont a törzslapi adatgazdagság volt, ugyanis a törzskönyvi nyilvántartások sok esetben kevés információt tartalmaznak a hivatali karrierre és a magánéletre vonatkozóan is.

* Készült az OTKA K 105 886 kutatási pályázat támogatásával.

¹ MNL OL, S 92 Az Országos Földméréstani Intézet vegyes iratai (= S 92) No. 25. Régi szolgálati és minősítési táblázatok; BENEDEK MARCELL: *Világirodalom III. – Világirodalom a XX. században*. Balázs Béla. (<https://books.google.hu>, megtekintve: 2015.12.08.)

² Ezek összefoglalását l.: REISZ T. CSABA: *Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felméréseknél*. Archivariorum historicorumque magistra. *Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*. Szerk.: KÁDÁR ZSÓFIA–LAKATOS BÁLINT–ZARNÓCZKI ÁRON. Bp., 2013. 189–215.

Eredeti.

Alul nevezett:

a) anyagilag rendelkezett viszonyok között é-e? Igen Nem
 b) mino-e választott kárho szerződés? Igen Nem
 c) járóidő állományhelyén kitölté van-e? Igen Nem
 d) vámsó választott munkafelügyelő?
 e) munkái engedélytől ellátott tanácsnokként létezik-e?
 f) az illető kivételben alkalmassági próbatétel leírásával munkái viszonyban áll-e?

Szolgálati és minősítési táblázat
 Hübchen, Miklósné.
 Bóta Olga részére.

Születés						Váltság	Családi állapot	Gyermekek			
év	hó	nap	ország	megye	város			születés	halál	születés	halál
1884	sept.	27.	Magyar	Háros	Magyar	1884. január 27. in. 8. órában	1.				
							2.				
							3.				
							4.				
							5.				
							6.				

Nyelvismeretek:

Anyanyelvi: magyar
 Más nyelvek: magyar

Végzett tanulmányok

megjelölés: a bizonyítvány helye, száma
 1. polgári iskola IV. osztály 1904. január 27. in. 8. órában
 2.
 3.
 4.
 5.

Letett szakvizsgálatok

megjelölés: a vizsga leírás helye, a bizonyítvány helye, száma
 1. Székelyfalva 1910. január 27. in. 8. órában
 2.
 3.
 4.
 5.

Az állami szolgálatba való belépés előtt mivel foglalkozott?
 1904. január 27. in. 8. órában 1910. január 27. in. 8. órában
 1910. január 27. in. 8. órában 1915. január 27. in. 8. órában

Hadhőveltségének miként és mikor tett eleget?

84 sz. rakt. sz. V. Nagy-Molnár. (Kölsz.)
 Szolgálati és minősítési táblázat. (Eredeti.)
 (1884. évi P. K. T. sz. rendelet 241/7. M. sz. rend.)

■ Bóta Olga szolgálati törzslapjának első oldala (MNL OL, S 92. No. 25/2.)

Hübchen Miklósné Bóta Olga (1884–1925 után)

Bóta Olga 1884. szeptember 27-én született Egerben. Édesapja Bóta Szilárd, édesanyja Koleszár Mária volt. A polgári iskola IV. osztályának elvégzése után, 1904–1910 között Takács Győző hites szabadalmi és mérnöki irodájában dolgozott rajzoló és gépíróként. 1913-ban került a kataszteri felméréshez mint

ideiglenes irodai díjnok.³ Miután 1922-ben letette a kezelői szakvizsgát, irodatisztnővé léptették elő a m. kir. háromszögélő hivatalnál, egy évvel később pedig véglegesítették a hivatali állományban.⁴ Felettesei elégedettek voltak a munkájával, az általános vélemény az volt róla, hogy jó felfogású, helyes ítélőképességű. Fizetése pályája kezdetén irodai díjnokként 3 korona volt naponta, majd véglegesítését követően akkor már mint irodatisztnő 1600 korona fizetést, 1458 korona pótlékot, 900 korona lakpénzt, 1700 korona háborús segélyt és 800 korona drágasági segélyt kapott havonta. 1925-ben nyugalmazták súlyos idegbaja miatt.⁵

Olga, kortársaihoz hasonlóan gyakori résztvevő volt azokon a különböző társasági eseményeken, bálakon, táncmulatságokon, amelyekről a *Budapesti Hírlap* hasábjain is beszámoltak és ahol név szerint felsorolták a vendégek soraiban megtalálható leányokat és asszonyokat. 1915. november 24-én hozzáment Almásy Lajos székesfővárosi hivatalnokhoz, majd megözvegyülése után 1923-ban Hübchen Miklós tanácsnok felesége lett.⁶

Hávelné/Sártoryné Rössler Margit (1887–1953)

Rössler Margit 1887. július 13-án született Rössler Vilmos és Sártory Erzsébet gyermekeként Nagyszébenben, római katolikus családban. A magyar nyelven kívül más nyelven nem beszélt, azonban a négy polgári osztályon kívül elvégezte az óvónőképzőt, valamint gyors- és gépírást is tanult. 1910. szeptember 1-jén mint ideiglenes irodai díjnok kezdett el dolgozni a III. kataszteri felmérési felügyelősegnél Egerben, fizetése 2 korona 60 fillér volt

³ Vegyesek. *Kataszteri Közlöny* (=KK), 22. (1913) 5:204.; Személyi hírek. *Pénzügyi Közlöny* (=PK), 45. (1918) 14:452.

⁴ Személyi hírek. PK, 49. (1922) 18:1047.; Személyi hírek. PK, 50. (1923) 11:547.

⁵ A háborús és drágasági segély a közalkalmazottak számára az állami költségvetésből fizetett járulék volt a háborús viszonyokra és a pénz értékének romlására való tekintettel, a kiutalt összeg mértéke attól függött, hogy a közalkalmazott melyik fizetési kategóriába esett. JANCsó KÁROLY: *A magyar köztisztviselők*. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00225/06820.htm>. (megtekintve: 2015. 12. 07.) Bóta Olga törzslapja: MNL OL, S 92. No. 25/2. 489–491.

⁶ *Budapesti Hírlap* (=BH), 20. (1900) 38:9., BH, 24. (1904) 68:10.; Bóta Olga törzslapja: MNL OL, S 92. No. 25/3. 489.; Budapest, II. kerület házassági anyakönyve, 1915. évi 720. sz.: Almásy Lajos és Bóta Olga, 1915. november 24. ([www. http://familysearch.org](http://familysearch.org)); Almásy Lajos 1859. október 7-én született Budapesten, 1913–1916 között a Belügyminisztérium székesfővárosi tanácsi segédhivatalában dolgozott ideiglenes hivatalnokként. *Magyarország tiszti cím- és névtára*. Bp., 1913:166., 1914:170., 1915:171., 1916:186.

Másolat.

Ah! nevezet:

4) szolgáló mindenki viszonyok között st.-e?
 5) állása valamilyen káros szerződés?
 6) jelenlegi állomáshelyhez költözött-e?
 7) van-e valamilyen mellékiállás?
 8) minden engedélytől szükséges tanúsítást látogat-e?
 9) az illető kerületben állhatott-e pénzügyi hátrései miatt rokonsági viszonyban áll-e? *elbír.*

Szolgalati és minősítési táblázat
Sártory Endre és Rössler Margit részére.

Született					Váltság		Gyermekek			
év	hó	nap	ország	megye	hírnév	Valtság	nevel.	születési év	születési hónap	születési nap
1887	július	13	Magyarország	székelykerület	Magyarország	1.				
						2.				
						3.				
						4.				
						5.				
						6.				

Nyelvismeretek:

Beszélt: *Magyarul* Ir: *Magyarul*

Tudott: *Magyarul* Jól: *Magyarul*

Elég jól: *Magyarul* Elég jól: *Magyarul*

Kevésbé: *Magyarul* Kevésbé: *Magyarul*

Végzett tanulmányok

megjelölés	a bizonyítvány helye, adata	A megjelöltet bizonyítványok alapján igazolja:
1.	<i>Magyar polgári</i>	1.
2.	<i>Magyar nyelv</i>	2.
3.	<i>Magyar történelme</i>	3.
4.		4.
5.		5.
6.		6.

Letett szakszolgálatok

megjelölés	a végzés helye, a bizonyítvány helye, adata	A megjelöltet bizonyítványok alapján igazolja:
1.		1.
2.		2.
3.		3.
4.		4.
5.		5.
6.		6.

Az állami szolgálatba való belépés előtt mivel foglalkozott?

Hadikötelezettségének miként és mikor tett eleget?

Haxlartás

Az engedély az eredeti szolgálati és minősítési táblázatban van csatolva.

84. sz. névt. V. Nagy-Medves. (Kélt.) 273 Szolgálati és minősítési táblázat. (Módosít.) (1884. évi F. K. T. sz. megjelölés 241/P. M. sz. rend.)

■ Rössler Margit szolgálati törzslapjának első oldala (MNL OL, S 92. No. 25/2.)

naponta. 1918. június 24-től ideiglenes állományban irodakezelőnővé lépett elő, fizetése 1000 koronára emelkedett és kapott még 600 korona lakpénztámogatást is. Ugyanazon év decemberétől előléptették irodai segéd tiszt-nővé, fizetése továbbra is ezer korona maradt,

de 800 korona lakpénztámogatást és 400 korona napidíjat kapott. 1920 júniusában kezelői szakvizsgát tett, erre tekintettel véglegesítették a hivatali állományban. Írásbeli munkálatokban alkalmazták, mert főnökei szerint jó fel fogású, helyes ítélőképességű, buzgó és érthető munkatárs volt. Arról is megemlékeztek, hogy kifogástalanul viselkedett a forradalom és tanácsköztársaság ideje alatt, illetve hogy 1918. május 30-án ünnepélyes fogadalmat tett, amely azonban nem található meg a kötetben.⁷

Magánéletéről nem sokat lehet tudni, Bóta Olgához hasonlóan őt is felsorolják a *Budapesti Hírlapban* a bálozó hölgyek között. 1909. április 13-án házasságot kötött Havel Ede királyi bírósági végrehajtóval Budapesten, akitől három évvel később elvált. A válást a zalaegerszegi királyi törvényszék mondta ki.⁸ 1921. június 11-én feleségül ment a derzsi és besztercebányai ifjabb Sártory Endre pénzügyi titkárhoz,⁹ aki anyai ágon unokatestvére volt. Egy gyermekük volt, Margit. Rössler Margit hosszas szenvedés után 1953. április 17-én halt meg, családját a budapesti Farkasréti temetőbe helyezte örök nyugalomra. Férje, Endre nyugalmazott pénzügyi főtanácsosként tizennégy évvel később, 1967. április 21-én hunyt el.¹⁰ Csak érdekesség, hogy egyelőre nem adatolt, hogy Sártory Endre rokonságban állt-e Sártory Antallal, az utolsó kataszteri felmérési igazgatóval, és a családi emlékezet szerint Rössler Mária sem rokona annak a Rössler családnak, amelynek egyik nőtagját Gánóczy Sándor vette feleségül.¹¹

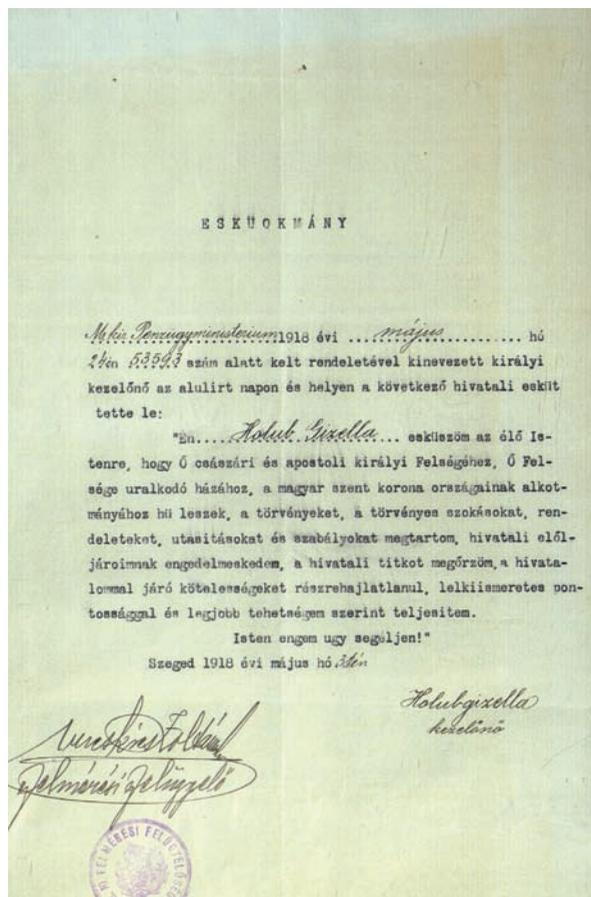
⁷ Személyi hírek. *PK*, 47. (1920) 27:1042.; MNL OL, S 92. No. 25/2. 273–275.

⁸ Havel Ede 1880. április 24-én született a Zala megyei Alsólendván. Szülei id. Havel Ede és Hofbauer Katalin voltak. Hivatali pályáját pestvidéki törvényszéki díjnokként kezdte, majd 1908-ban áthelyezték az alsólendvai járásbírószágra végrehajtói pozícióba. Kivonat a hivatalos lapból. *Pesti Hírlap* (= *PH*), 30. (1908) 234:21.; *Magyarország tisztí cím- és névtára*. Bp., 1909:439., 1910:464., 1911:469., 1912:478., 1913:494., 1914:508., 1915:515., 1916:543., 1917:547., 1918:482.; a házassági anyakönyvi bejegyzés: Budapest, II. kerület házassági anyakönyve, 1909. évi 180. sz.: Havel Ede és Rössler Margit, 1909. április 13. (<https://familysearch.org>).

⁹ Sártory Endre (András) 1885. augusztus 20-án született a Bihar megyei Bagamér településen id. Sártory Endre és Pottmann Anna gyermekeként. 1938-tól a budapesti I. kerületi m. kir. adófelügyelőség vezetője volt, majd 1941-ben a budapesti adóigazgatóság Behajtási főosztályára került főosztályvezetőként. A házassági anyakönyv megtalálható: Budapest, II. kerület házassági anyakönyve, 1921. évi. 249. sz.: Sártory András és Rössler Margit (<https://familysearch.org>); *Magyarország tisztí cím- és névtára*. Bp., 1938:142., 1940:163.; 1941:177.

¹⁰ Gyászjelentésük: www.rakovszky.net; *BH*, 28. (1908) 54:14.; *BH*, 30. (1910) 49:12.; *BH*, 31. (1911) 13:13.; *Pesti Hírlap* (= *PH*), 33. (1911) 13:14.

¹¹ Gánóczy Sándorra és családi kapcsolataira l.: REISZ T. CSABA: Gánóczy Sándor (1861–1938) emlékezete. *Catastrum*, 2. (2015) 2:38–49.

■ Holub Gizella esküokmánya 1918-ból (MNL OL, S 92. No. 25/3.)

Donatek Mária (1893–1918 után)

Donatek Mária 1893. november 11-én született Pozsonyban. Édesanyja korán meghalt, édesapja, Donatek Rezső a kataszteri felmérésnél dolgozott kezelőként 1888–1918 között. Két testvére született, Olga 1888-ban és Dezső 1899-ben. Mária 1909-ben az Országos Felmérési Tisztviselők Internátus és Segélyalapjának 50 koronás ösztöndíjában részesült. Ugyanebben az évben elvégezte a négy polgári osztályt, majd beiratkozott egy állami számviteli tanfolyamra, amelyről 1913-ban látogatási bizonyítványt kapott. A magyar mellett jól beszélt és írt németül, valamint kicsit tudott franciául

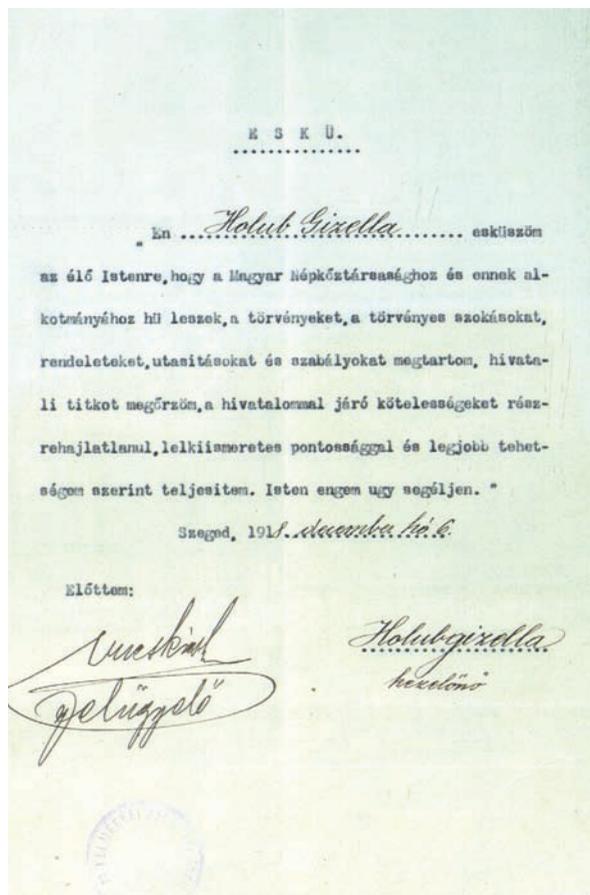
is. A kataszteri felméréshez 1910 márciusában csatlakozottapidíjasként és az I. felmérési felügyelőséghez helyezték Pozsonyba, hivatali pályája során szülővárosát egyszer sem hagyta el. Kezdekéntapidíja 2 korona 10 fillér volt. 1914-től a m. kir. kataszteri térképtárban dolgozott ideiglenes minőségben. 1918. május 31-én letette első hivatalos esküjét és kezelőnévé léptették elő. Fizetése ekkor 1000 koronára emelkedett, valamint járt neki 540 korona lakpénz és további 1000 korona háborús segély. Magánéletéről nem sokat tudunk, hivatali szolgálatba lépésekor még hajadon volt és gyermektelen.¹²

Holub Gizella (1896–1924 után)

Holub Gizella 1896. május 11-én született Szegeden, római katolikus családban. Tanulmányait egy szegedi leányiskola négy polgári osztályában végezte, bizonyítványt 1911-ben szerzett. 1914-ben lépett hivatali szolgálatba díjnokként a X. felmérési felügyelőség szülővárosában, de kolléganőivel ellentétben ő idegen nyelven nem beszélt. Munkájával felettese, Erdélyi József kataszteri felmérési felügyelő nagyon elégedett volt, a következő véleményt fogalmazta meg vele kapcsolatban: „Ügyes és szorgalmas, igen megbízható, kiváló tisztviselő, kinevezésre soron kívül érdemes.”¹³ Főnökei az irodai teendők ellátásán kívül a mérnöki I. számú nyilvántartási jegyzék szerkesztését is rábízta. Szakmai értékelése alapján ez érthető, hiszen nemcsak gyorsfelfogású és fáradhatatlan munkaerő volt, hanem szabatosan beszélt, értelmesen írt és igen alapos volt. 1918-ban lépett elő ideiglenes státuszú állami kezelőnévé, fizetése ekkor 1000 korona volt, amely mellé még 540 korona lakpénzt is kapott. 1922-ben kinevezték irodasegéd-tisztviselőnévé, majd 1924-ben véglegesítették. Fizetése ekkor volt a legtöbb, 1400 koro-

¹² MNL OL, S 92. No. 25/2. 259–262.; Az „Országos felmérési tiszt. Internátus és Segélyalap” jegyzőkönyve. KK, 18. (1909) 2:55.; BH, 38. (1918) 132:11.; Személyi hírek. PK, 45. (1918) 14:452.; Kivonat a hivatalos lapból. PH, 40. (1918) 132:12.; Kivonat a hivatalos lapból. Pesti Napló (= PN), 69. (1918) 132:10.

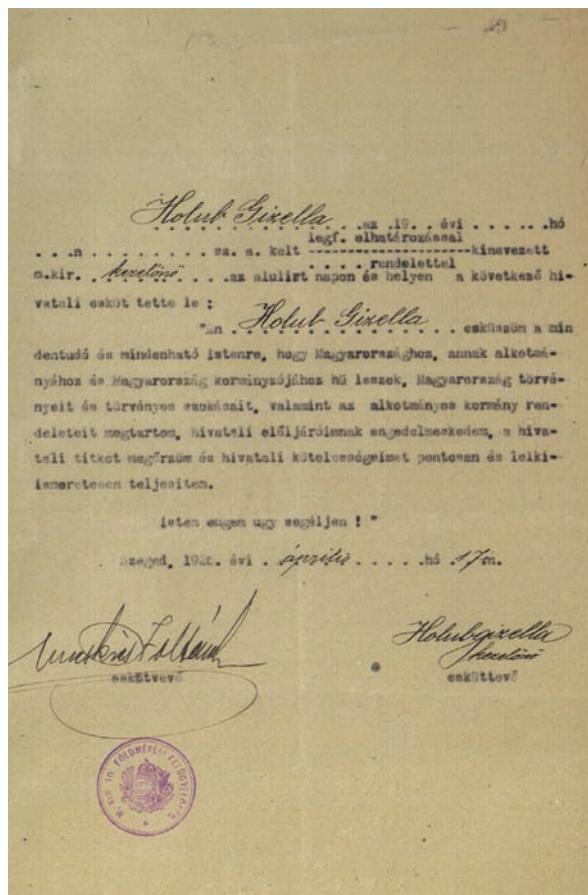
¹³ MNL OL, S 92. No. 25/3. 18.; Vegyesek. KK, 23. (1914) 2:66.; Kivonat a hivatalos lapból. BH, 38. (1918) 132:11.; Személyi hírek. KK, 27. (1918) 5:91.; Személyi hírek. PK, 45. (1918) 14:452.; Személyi hírek. PK, 48. (1921) 31:2814.; Személyi hírek. PK, 49. (1922) 18:1047.; Személyi hírek. PK, 50. (1923) 27:1369.

■ Holub Gizella esküokmánya 1918 telén (MNL OL, S 92. No. 25/3.)

na és az egyéb juttatások (3312 korona lakpénz, 1400 korona háborús segély és 800 korona drágasági segély). Holub Gizellát 1924-ben nyugalmazták, feltehetőleg betegsége miatt, amire Erdélyi felügyelő is utalt egykorú bejegyzésében: „kinevezése óta állandóan beteg.”¹⁴

Holub Gizella azon kevés tisztviselők közé tartozik, akinek a történelmi események folytán három alkalommal is hivatali esküt kellett tennie a 20. század első felében. A viharos események folytán 1918. május 31-én még az Osztrák–Magyar Monarchia szokásainak

■ Holub Gizella esküokmánya 1920-ból (MNL OL, S 92. No. 25/3.)

megfelelően „Ő császári és apostoli királyi Felségére, Ő Felsége uralkodó házára és a magyar szent korona országainak alkotmányára”, ugyanezen év december 6-án viszont már a „Magyar Népköztársaságra és annak alkotmányára”, majd 1920 áprilisában „Magyarország kormányójára és az alkotmányos kormány rendeleteire” esküdött fel.¹⁵

Gizella 1920-ban Szegeden feleségül ment Csenki Lajos Ferenc banktisztviselőhöz, arról, hogy gyermekük született-e a Szolgálati és minősítési táblázat nem közöl információt.¹⁶

¹⁴ MNL OL, S 92. No. 25/3. 18.

¹⁵ MNL OL, S 92. No. 25/3. 21–23.

¹⁶ Csenki Lajos 1891-ben született. Részt vett az első világháborúban, a szegedi 5. népfelkelő parancsnokságnál szolgált, ahol a háború idejére 1915 decemberében népfelkelő segédszámíttvá léptették elő. Személyes ügyek. *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 42. (1915) 135:2262. Vö. MNL OL, S 92. No. 25/3. 16.

Szemponatok a kataszteri gyűjtemények ismertetéséhez

Az Osztrák(-Magyar) Monarchia területén elrendelt kataszteri felmérések (ügy)irat- és térképdokumentációja több országban, számos hivatal (állami földmérés központi és területi szervei, önkormányzatok) és közgyűjtemény (országos, megyei vagy szaklevéltár, országos könyvtár, helyi vagy szakmúzeum) őrizetében van. A forrásanyag teljes áttekintéséhez és kutathatóságához alapvetően fontos, hogy az őrzőhelyek gyűjteményeit minél részletesebben megismerhessék a kutatók és a hasonló gyűjteményeket kezelő szak személyzet. Az ismertetéseket is ők készíthetik el, munkájukat az alábbi útmutatóval kívánjuk segíteni. Nyilvánvaló, hogy minden gyűjteménynél valamennyi kérdésre maradéktalanul tökéletes választ adni nem lehet, de minden apró információ közelebb vihet a téma és forrásainak megismeréséhez.

Az ismertetések tájékoztathatják a kutatókat arról, hogy (a) a kataszteri felmérés szervezetére, személyzetére és működésére vonatkozó, a felmérés folyamatát és történetiségét bemutató iratok, továbbá (b) a felmérés eredményeképpen létrehozott, az ügyiratoktól a korszakban és a közgyűjteményekben is elkülönítetten kezelt ún. operátumok, vagyis térképek, vázlatok, jegyzékek, jegyzőkönyvek és egyéb dokumentáció mely gyűjteményekben kutathatók, (c) gyűjtemény ismertetése esetén pontosan mi az, ami ott megtalálható, annak mi a forrásértéke (pl. a vezetettség fontos információ), milyen segítséggel kutatható (papíralapú, elektronikus segédlet, levéltári nyilvántartás, online adatok, digitalizált állomány gépen, kutatóteremben, interneten stb.).

1. Téma. Az ismertetés egy területről (pl. Gödöllő, Újvidék, Horvátország, egy megye) vagy egy intézményről, gyűjteményről szólhat.

2. Történeti áttekintés. Mikor zajlott az adott terület – ideiglenes, részletes – kataszteri (újra)felmérése, becslése stb.? A kataszteri szervezet működésére (jogszabályok, rendeletek, utasítások, jelentések, hivatalok, ügyosztályok irategyűjtései), tagjainak szakmai életútjára vonatkozó dokumentumok a gyűjteményben. Melyik szervezeti egység végezte a felmérési munkákat (illetékesség), milyen intézmények iratanyagában őriznek kataszteri anyagot (pénzügyigazgatóság, járásbíróóság)?

3. Őrzőhelyek. Az adott területre vonatkozó kataszteri dokumentációt mely intézmények őrzik? Esetenként több gyűjtemény ismertetése is szükséges lehet (pl. Budapest vagy a határmenti megyék, pl. Komárom megye kataszteri térképei).

4. Gyarapodás. Mikor, kitől és milyen módon került az iratanyag a gyűjteménybe? Ehhez a korabeli ügyiratok, feljegyzések, visszaemlékezések szolgálhatnak adatokkal. A gyűjtemény egységét jelentős mértékben határozza meg, hogy iratképzőtől, hivatalos iratátadás-átvétellel vagy közvetett módon, más intézménytől, esetleg selejtezés vagy iratpusztulás elől mentve jutott az iratanyag a mai őrzési helyére.

5. Gyűjteményleírás. Milyen típusú, korú és – gyűjteményismertetés esetén – mely területre vonatkozó iratanyag van a gyűjteményben? Mi a gyűjtemény szerkezete (pl. megyék, települések ábécérendje, azon belül kronológiai sorrend, azon belül szelvényszámok növekvő rendje stb.). A gyűjtemény általános vagy egyes szempontok (település, dokumentumtípus) szerinti leírása. A térképeken kívül rendelkezése álló iratanyag részletes ismertetése, a hiányok nevesítése.

6. Adattartalom. A kataszteri iratanyag egyes típusai adattartalmának, forrásértékének bemutatása. Különösen fontos azokat a dokumentumfajtákat ismertetni, amelyeket a korábbi szakirodalom még nem tárt fel részletesen (pl. mérföldlapok, becslési dokumentumok).

7. Kutathatóság. Milyen korabeli vagy modern segédletek készültek az iratanyaghoz, azok hogyan érhetők el? Papíralapú, elektronikus, online elérhető jegyzékek, adatbázisok, digitalizált iratanyag elérhetősége. A digitalizált állomány elkészítésének története (ki, mikor, milyen technikai paraméterekkel végezte a munkát). Kutatótermi hozzáférés lehetősége és korlátai, másolatkészítési lehetőségek.

8. Szakirodalom. A területre vonatkozó vagy a gyűjteményben őrzött kataszteri iratanyag felhasználásával, elemzésével készült szakirodalom könyvészeti adatai (esetleg a kötet értékelése rövid annotációval).

Az ismertetéseket a *Catastrum* örömmel adja közre.

Reisz T. Csaba–Török Enikő